

Mansfeldiana militia Hungara. : Hoc est: Panegyris et vera methodica narratio de virtutibus, vita, moribus, progressu, disciplina belli, Rebus gestis, Morte illustrissimi Caroli, magnanimi principis atque Comitis in Mansfeld. &c. Sereniß. Austriae Archiducis Mathiae, Imperatoris belli Hungariae inferioris Vicarij. Quibus neruosa militari prudentia elucescit laboriosa expugnatio Strygonij & Vizzegradi. Sicuti etiam habita praelia cum Turcis, & velitationes.

<https://hdl.handle.net/1874/452500>

MANSFELDIANA MILITIA HUNGARA.

Hoc est:

PANEGYRIS ET VERA METHO-
DICA NARRATIO DE VIRTVTIBVS, VITA,
MORIBVS, PROGRESSV, DISCIPLINA BELLI,
REBVS GESTIS, MORTE

ILLVSTRISSIMI CAROLI, MAGNANIMI PRINCIPIS ATQVE
Comitis in MANSFELD. &c. Sereniss. Austriae Archiducis MATHIAE, IMPE-
RATORIS belli Hungariae inferioris VICARII.

Quibus nervosa militari prudentia elucescit laboriosa expugnatio STRYGONII & VIZZEGRA-
DI. Sicuti etiam habita praelia cum Turcis, & velitationes. Consignata in ipsis castris
Strygoniensibus; ANNO M. D. XCV.

NICOLAO GABLMAN qui Gloriosiss. CÆS: AVG: RVDOLPHI II.
iussu interfuit omnibus rebus.

Nunc primum, quod iucundè ac prudenter, optimi ducis Idea, quavis scripta legantur, typis vulgata.

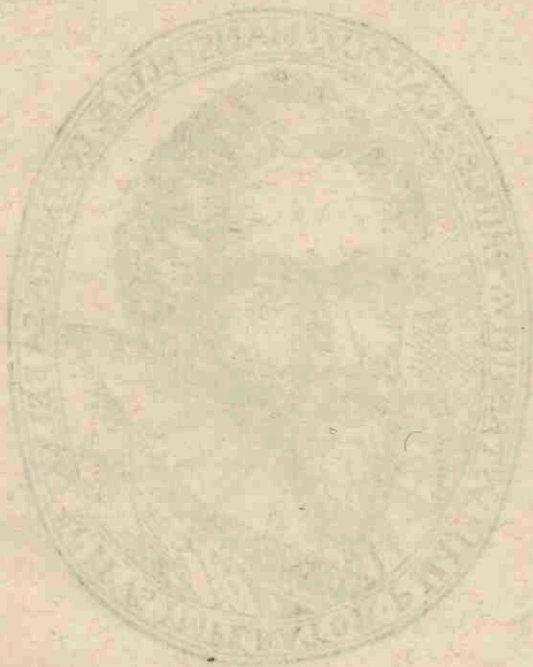

FRANCOFORTI
Typis Ioannis Collitij, Impensis Pauli Brachfeldij.

M. D. XCVII.

CORN. TACITVS IIII. AN-
NALIVM.

PAVCI prudentia, honesta ab deterioribus, vtilia ab noxijs discernunt, plures
aliorum euentis docentur, caterum, vt pro futura, ita minimus oblectationis
afferunt. Nam situs gentium, varietates praliorum, clari ducum exitus retinent ac
redintegant legentium animum.

Imprimatur
Johannis Collig. Imperialis Bibliopoli
M. D. XCVI

HENRICO ABRAHAMO AB

EINSIDEL, DOMO PHOENICII MONTIS AN-

TIQVÆ NOBILITATIS ET EXPERTÆ PRVDENTIÆ VIRO:

Illustriſſimi, optimi patriæ Principis, Friderici VVilhelmi Saxoniz

Ducis, &c. Tutoris, atq; Electoratus Administratoris, &c.

intimo Conſiliario: æternum feliciter voue

D. N. F.

NICOLAVS GABLMAN.

Idem quid otium & dolor faciat? illud, negotij intermiſſione, hic amiſſorum memoria affectus fatigat: donec deſiderij voto fuerit genij debitum exolutum. Mihi acerba mors magnanimi Principis Mansfeldij vt cunq; attulit: otium, quia bellici labores in caſtris tardiores: dolorem, quia quotidie Achillem hunc Germanicum repetui. Vtriq; malo vt mederer, more illorum, qui ſunt a Scorpionibus ſciti, otium otio, & dolorem luſta ſum ſolatus: & tenuiter ſcribens quæ vidi, & ſolo indicio repetens, quæ ſua ipſius contemplatione mirificos virtutum: excitant amores. Tibi autem Generoſiſ. Vir, mancipo illa. vt meo exēplo adumbrata virtutum Mansfeldianarum imagine CAROLVM Principem ſemirediuuum intuearis, qui tantò ſui recordatione dignior, quantò ipſemet diuturna experientia clarus, acutiſſimè nobiliſſima ingeniorum cognofcis. Taceo de vetuſtiſſima nobilitate tua, nihil de politiſſimis ſtudijs addam. Duo hæc ſilere non poſſum, quod iuxta Homericæ Muſæ oraculum πολύτροπος, diuturna orbis peregrinatione mores hominū atq; ſenſus Rerum pub. ſis apprimè contēplatus: quemadmodū aulæ noſtræ oculus, & tam belli quàm Sacraſi Imperialis auditorij Præſ. Imperatorius Conſultor, Bartolomæus Pezzen in Vlrichskirchen, & optimi viri & optimi ciuis, & veræ nobilitatis exemplar, tibi eſt teſtimonio, cui adhuc feliciffimo Conſtantinopoli Oratori Cæſareo, familiaris eras, diligens & tui & publici aliorum officij ratiocinator. Quod ſubitò mihi mens mea ſuggeſſit, quādo primitus cepi te in caſtris Hungaricis varia fortuna vſus ante biennium noſſe: Virum, pace optimum, bello fortem. Quæ cauſa eſt, cur hæc quoq; Mansfeldiana ſtylo & tractatione plurimū arida. (Qui aſſiduum claſſicum patiatuſ ſedatas ingenij vires) mittam ad te, vt nimirum occasione horum tibi reuoces, quæ aliquando inter nos de reſtauranda belli diſciplina, de ſolo Turcico bello ad hoſtis vſq; internecionem ſtrenuè vrgendo, pio in patriam ſtudio acta: ſublatis nundinatorijs caſtris, quæ nouo malo hoſtis perniciem, & triumphos noſtros remorantur. Si etiam moueo ſaliam tibi

desiderio Hungariae, gaudebo cupidè motam: quia seculum hoc est nostrum, quo tui & tui simillium operæ maximus vsus. Verum nuper inaudiui excelsum tibi locum in Principe aula Saxonica, apud inclitum Ducem Fridericum V Vilhelmum, Electoratus administratorè pellucidum optimi patriæ Principis exemplar assignari. Quo nūcio duplici nomine sum gauisus, & quia publicæ dignitati tuæ cordicitus fauco: & quia prudentis. ille Principū ab auito & proprio diu merito elogio, dextra Imperij manus, fido sit politissimo ingenio tuo hac Monarchali armati orbis ætate ad resurgentis Reipub. nostræ cōmodum, atq; Mahometanz cateruæ internecionē strenuè vsurus. Vnde alia inscriptionis surgit ratio, quàm vetustissima suppeditat Mansfeldianorū Comitum Principali dignitate familia, qui Scenifis. domus Saxonicæ feudales, blandè hanc nouiter Martia virtute partam gloriam læti osculabuntur, quemadmodum tū illis & auctor & approbator sis futurus.

Quod speraui aliquid ardoris ab hisce chartis meis additum iri: iam propiore illarū intuitu despero, quia olēt pyriū puluerē & equinas fordes, nō oleū Demosthenicū: manu prius quàm animo scriptæ, & scriptæ per æquos vt aiunt dispositos quadri duo: & scriptæ pro solo, tristitiæ solatiū, nō Sole, Mansfeldianæ militiæ prostant documentū. Quæ causa est cur planè abijecerim quæuis: alia meditaturus, quorū sensu manes afficerentur. Verū vrserunt, quibus & imperandi & mouēdi me ius est, vt hæc castrensia paterer videre lucē, quodd essent, quæ suas reperirent fidissimas stationes. Quibus tui obsequio morem gessi, vt videas malle me turpiter apud alios audire, quā permittere tui intuitu semel quouis modo eruta inuerti. Vt bonus sim, scripturiētis mei mentē primus impulisti, & absēs visu & præses voto meo in castris, vbi præterfluēt ore, manu librarij hæc scriptitauī. Ad eō sum tenax ingeniorū, quæ in Solio Regū atq; Principū Germanè Romano genio virescūt. Scio n. adhuc esse in vestra Alcinoi aula præstā, viros dignitate ac sumā prudētia nobilitatos, Davidè Pheifer, Samuelè Mosbach, utrosq; Cancellarios, illū Electoralem, hunc Ducalē. Addo Abrahamum Bock, V Volgangum Eulenbeck, Ioan. Georg. Godelman, quorū illi sola illustri fama, hic vnicus meus Godelman, & officijs & amicitia mihi notus, tantō omniū mortaliū Reipub. studiosiss. quantō pessimus ille, qui eandē malitiosè ignorat. Si oīa recenserē, quæ laudis merita mihi ab illis cōstant: assentādū studio notabor, cuius causā procul habui semper. Si cogito, vos omnes esse Freymonianæ Germanitatis antiquæ fidei sobolem: quem sua virtute magnum Imperij Germanici Romani Procancellarium nosti: literatis. voce orbi Christiano insigniter gratū, & validis consilijs prosperum, Ioan. V Volgangū Freymonium ab Oberhausen, nobilliss. generis, Cæsarei Sceptri nobiscum incliti Principis vestri exemplo deuotum, qui instar omnium finis Papinianorū & finis quoq; literarū, Vale. Ex castris Stryg. Cal. Nou. 1595.

AD ILLVSTRISSIMVM PRIN-
 CIPEM CAROLVM COMITEM A MANSFELD,
 DOM. IN HOLDRING. &C. SACRÆ CÆSARÆ MAIEST. RO-
 dolfi II. &c. Supremum Militiæ Ducem, Et Regiæ Hispania-
 rum Maiest. Consiliarium, &c. Cum sua Illust. Cels.
 Pragæ esset: Scriptum

GEORGIO PONTANO A BREIDENBERG COMITÆ
 Palatino Cæsareo & Poeta L.

Uc tua te virtus ô illustrissime Princeps
 Cârole flos Mansfeldiadum, generisq; labantis
 Vis, mirandum incrementum virtutis auitæ
 Nominis atq; tui meritique æterna per orbem

Gloria, sublimem duxit, statuitque theatro
 Virtutum nobis spectandum Heroa potentem.
 Ecquis enim nescit quantus pro numine summo
 Proq; fide vera subijsti prælia victor,
 Nouerit Hesperidum tellus, timet impius hostis
 Acceptas clades, truculento Marte triumphum,
 Et tua per cunctas diffusa est gloria terras.
 Hinc tibi defessæ mundi spes vna senectæ,
 Orbis amor, cui fata Deusq; hîc plurima spondent
 Venturis annis, in quem res tota recumbit,
 Augustus semper magnusq; Monarcha Rudolphus
 Vitalis festo, procerum spectante caterua
 Applaudente omni populo & tua facta canente.
 Ipsæmet hos raros pariter largitus honores
 Vnicus ex toto celebreris sanguine Princeps
 Imperij assensu atque omnes Heroas & inter
 Illustres magno fulgeris nomine & armis,
 Torquatumque suo fecit splendescere ab auro.
 Huc tua te virtus ô illustrissime Princeps,
 Huc labor ille tuus, grauiumque æterna laborum
 Cura, gerendarum rerum bellique ferocis

C A R M E N H E R O I C V M.

Dexteritas laudata, tuum te nobile pectus
 Et cultura Dei inprimis te duxit & ipsum,
 Omnis Musa tibi, iuuenesq; senesq; precantur
 Et prauis & magni & quibus est tua gloria cura,
 Caelestesq; fauent ciues tibi, terra polusq;
 Gratatur, salue, salue illustrissime Princeps.
 Eia age bellorum fortunatissime Princeps
 Et ductor, te sancta fides & sanguine Christi
 Empta cohors omnis, te felicissima terra
 Christiadam, Vngariae afflictæ magis anxia tellus,
 Et caput imperij regnorum plurimus auctor
 Magnatesque pari expectant ad prælia voto,
 Danubiusque pater, Drauius, Sauiusque Tibiscus
 Te vocitant, turesque altis è moenibus vnum
 Expectant nostris ereptæ casibus olim,
 Et violata fides miserum depressa caterua,
 Te lachrymæ gemitusque vocant variata Tyranni
 Supplicia, æternique Dei contemptus & ausus,
 Infandi meritumque tuum nomenque decusque,
 Optatusque Dei nutu per dura triumphus
 Prælia, & infandi Mahumetis summa ruina.
 Maeste animo, virtute potens, & dextime Marte,
 Eia age progredere, eueniat longa expectatio votis.
 Nil te vexillum Mahumetis, sulficar ensis
 Terreat, indignæ nil te collectio gentis,
 Ipse tuis aderit votis Deus, omnis ab alto
 Angelus auxilio veniet, iustissima causa
 Causa Dei, fidei causa est & causa bonorum
 Hic animos, arma verbis, hic spicula mitte,
 Hic vibra gladios, cunctos hic coge potentes,
 Exere virtutem, terras populosque Tyranno
 Eripe, ceu Tamberlanus constringe cathenis,
 Baizethi similem caueaq; include perenni,
 Sis Scanderbegus, quem si natura creauit

Victorem

C A R M E N H E R O I C V M.

Victorem insignem, infandum sis Turnus in hostem,
 Ut quid & hoc dicam, tu iam Mansfeldius esto,
 Qui quondam, temet supera, virtute manue,
 Et proprijs ausis nomen tibi conde perenne.
 Ut Mansfeldiades, & qui nascentur ab ipsis,
 Quique tuum nomen capient animosius arma
 Arripiant, post te longè vestigia clara
 Felices inçant Mansfeldo nomine ducti,
 Iam videor spectare truces ad prælia gentes,
 Exhalare animas, miserum spumare cruorem,
 Barbariem domitam, terras gentesque recepta,
 Plaudentes populos, & ad oscula grata ruentes,
 Et tibi munitas arces & castra patere
 Angelico ductu, victum victumque Tyrannum,
 Vngariam lætam victricem exinde cohortem,
 Laurigerasque comas dictu visuque triumphos,
 Mirandos; spolia, ampla trophæa, insignia, pacis
 Incrementa, nouæ insperataque gaudia terræ,
 Ibimus hinc Solymam, Græcas lustrabimus oras,
 Occiduis terris rursus iungentur Eôæ,
 Atq; erit Augusti augusto quod tempore dudum
 Cæsaris vt fieret, verbis signisque notatu.
 Sis felix ergo, & vox omnis concinat Amen.

Hæc tibi currente stylo Princeps properante camœna
 In tanto plausu procerum cum nemo poëta
 Scriberet emeritas laudes, & præmia lauda,
 Sublimi titulis cecini, tua gloria digna,
 Atq; sacer Zelus, quo nunc rapieris in hostem
 Pro Christo & populo, tantis pro millibus vnus.
 Det Deus optatas vires, finemque petitu,
 Historiamque tuam vates conscribere possim,
 Mansfeldi illustris Princeps & dextra Rudolphi
 Cæsaris, Imperij clypeus, destructio Turcæ.

PAVLVS BRACHFELDIVS BIBLIOPOLA

Francofordianus Candido Lectori

S. P. D.

SI mihi (Candide Lector) ea vis lingua & fandi spectanda facultas esset, quam olim Periclem, qui eloquentia sua fulgurare & tonitrua ciere dictus, habuisse sancta antiquitas affirmat, aut si talis mihi esset disserendi facundia, qualis quondam Ciceroni, fonti illi eloquentis scaturienti & in exhausto fuerat, qui Oratoriam artem non auxit solam, sed longè etiam lateq; propagauit (ut verbis Sabellici lib. 7. utar) quod multò pulchrius fuit, quam si Romanum Imperium auxisset, si, inquam, tanta aut similis eloquentiâ copia, vel Amalthea cornu mihi esset, de praecelsis & heroicis virtutibus, de rebus laudabiliter gestis, de praclarissimis studijs bellicis Illustrissimi Principis Caroli Comitis à Mansfeld, Sacratissimi Rom. Imperat. Rudolphi II. & c. Supremi militia Ducis, & c. felicit recordationis: ante alios facile in medium aliquid singulare proferrem: Sed cum lingua defectum, eloquentia inopiam, ingenij imbecillitatem in me perpendere, mihi tacendum potius, quam ineptius de illis aliquid disserendum me hercle arbitrarer:

Neq; mea ieiuna commendatione suam Illustr. Cels. indigere equidem crederem, cum & alij & certè praestantissimi viri fuere, qui eiusdem Illustr. Cels. virtutes, laudes, & res praclare gestas ad caeli altitudinem soluis & ligatis orationibus mirificè extulère, inter quos non postremum locum obtinet R. P. Georgius Schererius, qui in sua meis sumptibus ante annum publicata oratione de praecipuis & pulcherrimis eiusdè fortissimi Principis Mansfeldiaci, utpote de fortitudine, de prudentia, de iustitia, de liberalitate, de pietate, qua fundamentum est (testante de Cicerone) omnium virtutum doctè declamauit, & penè omnem totius eius vita laudabiliter peracta cursum accuratè perscrinxit:

Possẽ huc adferre non in elegans Carmen Encomiasticum, quod in nostri Principis p̄ defuncti laudem conscripsit Clarissimus Vir D. Valentinus Leuchthius Comes Palatinus Caesareus, & c. Quod ita incipit:

Carolus Heroum quo non felicior alter
Princeps, Belligerum nostri fortissimus aui,
Flos Mansfeldiacæ decus & memorabile stirpis,
Religionis amans, cultor pietatis auita,
Marte potens, Getico qui formidabilis hosti,
Quem patulo celebrant solum tot in orbe triumpho,
Heu fatis rigidis concessit morte peremptus,
Viuere qui dignus fuerat vel Nestoris annos, & c.

Inter istos & alios Excellentissimos viros praclara quoq; laude dignus est Doctissimus vir Nicolaus Gablmannus, qui ipsemet omnibus rebus praesertim in Hungaria & circa oppugnationem castris Strygoniensis gestis interfuerit, quod hunc tractatum, quem modo typis & sumptibus nostris exhibemus elaboratum, de vita, moribus, progressu, disciplina militari, & morte eiusdem felicissimi Principis historicè scripserit, & eam ob causam appositè Mansfeldianam Militiam Hungaram nuncupauerit: Te autem Candide Lector rogatum volumus ut operam, studium, sumptus, curas, & labores nostros in tui utilitatem, commodum, vsu & gratiam impensos boni consulere nosq; ad maiora molienda, promouenda & ad commune Reipub. augmentum incrementumq; praestanda erigere & excitare non dedigneris, Vale.

MANSFELDIANA MILITIA HVNGARA.

Ragæ adhuc eram, quando CARO-
LVS Mansfeldius Princeps ex Belgio, à gloriosissi-
mo Cæsare August. impulsu Germanorum proce-
rum vocatus, eò cum numerofo famulatu deci-
mo Martij advenit: quem superiori anno in comitijs Ratisbo-
nienfibus sacri Imperij Principem, vnitis ordinum votis nun-
cupatum, CAESAR publicè Imperatoriæ dignitatis, equitem
creatum manu Serenis. Archiducis Matthiæ (qui cum Illu-
strissimo Carolo Burgavio Marchione præfens astitit, cuius fe-
stivitatis signum publicæ epulæ trium Principum accubitu o-
stenderunt) insigni Baltheo condecoravit; jurata fide priùs, per
excelsum procancellarium Imperialem Ioh. VVolg. Freymon-
tium, gravi & prudentissimo eloquio exacta. Paulò post circa
principium Maij, secessit me comite Viennam, ubi tota civitas
ardebat militum furore, qui ob non soluta stipendia in vicinis
locis hybernabant.

Pactus est subitò cum præfectis, quorum alij cum illicita
lege, quodvis pro se, non militibus suis attraherent, graviter in
illos est invecus, novum esse dictitans: pericula belli ad grega-
rios, lucrum ad Duces pertinere.

Memini, quendam intemperantis linguæ præfectum ve-
nia introeundi petita longum de nummorum paucitate con-
queri, cum ille: Tace, inquit, garrule, ore quàm dextra melior:
si caput incaluerit, cave: belligerare non cauponari bellum o-
portet, video vos clementis. Cæsaris mei pecuniæ, non hosti-
bus insidiari: haud Germanum hoc est.

His dictis tergo verso ex oculis discessit alter, quia optimè

B noverat

noverat, istam vocē certissimū ictus nuncium, si quis durius instaret. Vbi ego astans collegi, natura esse iracundū Principem, sed cum ratione semper, quia prædixit cuivis, qualem esse velit, qualisq; ipsemet erga illum sit futurus. Quæ sobria mentis commotio virtus apud me, non vitium est: præcipuè in belli Duce, quem ferratas sæpè voces habere oportet.

Sed nolo iam latius in castra evagari: satis est in prima porta gradum fixisse, ob longos munitionum circuitus, quos absque certis metis pervagari nō possum. Itā agam, ut videas quid à me expectes. Quatuor sunt, quæ vulgò à belli duce desiderantur: Scientia rei militaris, virtus, auctoritas, & felicitas. Quæ omnia mihi certos cancellos circundabunt, extra quos egredi nō possum, licet maximè velim: operam daturus sedulo, ut tota optimi Herois vita, si non penitus, attamen aliqua ex particula simplici colore depingatur. Nihil. n. hic de Illustribus natalibus, qui ante mille annos inter duodecim Saxonum menstruos Regulos relati, fortissimæ gentis Principes extiterunt, quemad: hodierno etiam die Petrus Ernestus, pater nostri ævi ducum præstantis. octuagenario maior: Lucenburgico principatui est ab aureo Hispanorum Rege Philippo II. præfectus. Neq; Belgij aut Franciæ, sicuti neq; Hispaniæ militiam attingendi animus est: propterea quòd ex equo cursui disposito, vel magis ex volanti Martio Pegaso, hæc præterfluente ore dictito: incertus, num & quando Musis meis otium fuerit datum, ut quæ ardua, pro æternitate posteritatis in totis Annalibus Hungaricis molior, decenti genio ex magna lege belli perducam. Sicuti quoq; inter media belli tormentorum fulmina noticia pensum assuetus duco.

Miror. n. molliculos seculi mores, quòd chartacei milites bella declamitent, qui neq; castra nunquam viderunt. Quid gestum, scire possunt: cur itā gestum, cur feliciter aut perperā colatis signis pugnatum, scire non possunt. Ego, quod parū apud meliterarum est, hausi in diversis & varijs Lyceis: osor illorum studiorum, quæ segnis otij sunt velamentum: sensibus menti
coniunctis.

coniunctis. Atq; iam rursus me hoc sacri belli ausu militiæ m̄cipavi, ut ventosi oris fucata volubilitate posthabita, experiar, quanta sit totius viri ad arma propensio: & quantum fori armata Pallas sibi deposcat. Tu conatibus meis fave, atq; iam quæ se ignoscas ruditati: nihil apud nos subtile, omnia (ut nosti) sunt in duritie, armorum, laborum, periculorum. Nunc ad primum:

Cum sine Maij relicta Vienna Hungariam & primitus magno ardore ingressus: dans locum Veteriburgum, viginti quinque millia passuum à Iaurino, quò Cæsarianæ copiæ uniantur. Vix mille passib. abest oppidum VVesfelburgi: quondam hominibus frequens: nunc ob Iaurini hostilem viciniam habitatorib. planè viduatum: ubi fuit primis castris principium: fossis quadrangularibus militum labore munitis.

Quo in opere CAROLVS Mansfeldius, cum inclito CAROLO Burgovio Marchione supremo equitum Præfecto: magni Iudicij ac laboris Principe, fuit primus: nulli ex quovis ordine militum fodiendo secundus. Confectis iam ex parte aggeribus, Danubium subito cymba transmisit: gladio lateri alligato saliceta metens. Quod exemplum reliqui omnes secuti, uno die fasciculorum myriadibus, egestæ terræ immistis castra circumvallârunt: ubi coram didici: Ducem belli sicut ad honores, ita etiam ad labores atque pericula primum esse oportere. Vnum verò tibi recensebo: quod per se durum, arguit disciplinam militarem alijs, quàm civitatem, legibus contineri.

Duæ cohortes peditum erant in præsidio arcis Veteriburgi, quas iussit in campo cum reliquis copijs coniungi: cui mandato sanè illi aliter parère noluerunt, quàm stipendio persoluto.

Agnovit Mansfeldius iusta peti: & per literatissimum Arnoldum Helium, sibi à secretis, quingentos taleros ex suis, præfecto ut partiretur inter suos, mutuavit: recipiēs bona fide, intra dies quatuordecim de reliquis satisfactum iri.

Noluit miles totius debiti exactor: monuit Mansfeldius iniqua in belli articulo peti: ne petulanter iræ causam maturarent: fore ut extrema ruina poeniterent. Imperabat arcis, longa militia & nobilitate clarus Sigismundus Hager Austrius, qui inter omnes ità est locutus: Moneo vos ô fratres, ut cepto desistatis: quia Princeps mortem minatur nisi exeatis.

Moria mur, clamitârunt aliqui: pecunijs non morte opus est.

Interim à Mansfeldio venit nuncius, qui sciscitaretur: quid sensus inobedienti militi esset: renunciantem illo, antiquum obtineri: me avolantem significare iussit: vel exeundum vel moriundum.

Iniunxerat actutum præfecto arcis Hagero, ut tormentis undique collocatis transverberaret omnes: frustis in aëra disiectis: qua voce milites admoniti, relicto petulanti ausu, sunt alios subsecuti.

Iam circiter viginti passus confecerant, quando per alium nuncium illis obviam missum percunctabatur: num legi se militiæ puniendos committerent, vel minus.

Respondit Præfectus: se Iure militari in noxios animadversurum. Quo dicto: age nuncius, & sequere: assignatum in castris locum citius circumvallato.

Quinta iam erat pomeridiana: & secundum renunciavit Mansfeldius cohortium præfecto, ut autores tumultus puniendo, disciplinæ satisfaceret, vel severum iustitiæ patronum experiretur: puniam, ait, omnes: & crastina lux locuples testis esto.

Nocte insequenti, tres fuerunt autores ex vigilum statione adducti, & manè momentaneo militari iudicio post causæ disceptationem meriti iudicati, qui fune morentur. Vnus erat ex Suevica nobilitate admodum egregius adolescens: nuper ex Academico literarjio genere ad arma delatus: Reliqui
duo

duo ordinis gregarij : Sed primum favor defendebat : quem Suevicæ legionis Præfecti apud Mansfeldium sollicitè agebant : afferentes unicum & Patris & familię hæredem : nuper ex scholis ad bella experiendï amore tractum : nihil malignitate sed ineptitudine juvenili aliorum instinctu peccasse : redderet afflictis parentibus, quem severa militia, mortis lege necavit :

His dictis annuit voto Mansfeldius : sed priusquam nuncijs retrò cursitans ista renunciaret Præfecto, iam :

Informi lethi nodus trabe nexus ab alta.

suspensus iam erat miser. Quo cognito Mansfeldius : Esto, ait, ex reliquis duobus unus, qui munere meo vivat, sed iudicio tesserae permissio : cuius jactu qui superior, vivat : alter moriatur : stabant utrique fune collo iniecta : Et tessera vitam ac mortis magistram inviti approbantes, maiori spe quàm fiducia, misto sanè metu, apprehenderunt.

Primo cecidère sex : alteri una primùm quatuor, Deinde post fatalem gyrum secunda tessera tardiùs confidens, tria ostendit : unitate primo superato.

Qua nimirùm lætitia circumstantes effusi, ob redditam illi vitam sunt gratulati, & fune collo detracta comiti infortunati mortis obeundæ patientiam, quæ ab alta arbore suspensum est subsecuta. Qua iam fama invalescente omnium animi sunt consternati, mortem ex minima culpa sibi ominantes. Qui poenarum metus effecit, ne facilè quis solitas petulantia habenas laxaret.

Ex quibus iam colligis, optimum Heroëm militiae fundamentum in severa disciplina constituisse, quam alijs quoque experimentis confirmavit.

Secundo Aug. graviter sumus ab hoste pulsi : amissis ferè ducentis in pomeridiana quadam velitatione : quam nox tandem bono genio intervenit.

MANSFELDIANA

Nimirum eo tempore magnus mihi est Princeps visus: tota castra erant metu impleta: lixarum, colonorū turba hinc inde rebus convasatis discurrente. Quod metuens Mansfeldius reduxit copias: non obscure volvens animo, ut ponte rupto spem fugæ omnibus tolleret: cunctis ad tuitiones castrorum inter valla collocatis. Tandem me cum mandato ablegavit ad stationes Vigilum, quibus edicere iubebar, ne ullum mortaliū absque præscitu transire permetterent, nisi mulieres aut adolescententes octodecim annis minores. Quod ego religiosè ut fuit dictum exequabar: Ilicò venit Hungarus Eques (vulgò dicunt Hussarum) domum se mitti asserens, ut heræ suæ significaret, maritum prælio necatum. At præire impeditus, urfit transitum vehementius, sine dubio nescius, periculo capitis lege belli excubitores viæ molestari: subitò accurrit unus à ponte ad Mansfeldium: de Hungari importunitate conquerens: cui Princeps: iubeo suspendi? & subitò loricated, ocreatus, equo detractus, sub vestibulo pontis bifido ligno est necatus. Quo exemplo reliqui attoniti, cautiùs fugam sunt meditati.

Miles etiam universus voce Mansfeldij audita, libidinosæ licentiæ immemor, nihil nisi DEO, & hominibus gratum egit. Quocunq; .n. exercitus perducebatur, planè vacuas rapinæ manus gessit: colonus in villa: civis in oppido: opiliones in campo: tuti munia sua peregerunt: Hinc factum est, ut plurimi rustici ex vicinis pagis cum exiguis muneribus, apud se ut diverteret, enixè rogârint: tutos se ab omnibus fore arbitantes, neque arborum fructibus, qui aliàs gulosorum sunt præda, diffisi.

Equitem vidi apud Comorinum, qui sepimento transmissio cerasis insidiabatur: cui alter: cave, ait, mi frater, cerasum attingas, quia Mansfeldius omnium est custos quotquot in Hungaria crescunt.

Tum

Tum ille : funem tanti non emo. Et gulæ victor exhorto ad stationem suam est reversus : nulla omninò arbore attacta : licèt plurimæ nigerrimis cerasis aquantes oculos blandimentorum matres invitabant.

Alium vidi ex lixarum numero, qui à milite rogatus, ut iuaret se in cymba provehenda: quod anseres Danubio nantes vellet sclopeto trajicere. Cui ille: pereas cum tuis anseribus: Ego pro temori nolo. Vivit Mansfeldius qui te raptorem vivere non permittet. Si mille anseres manibus meis insiderent, absque iussu capere nollem.

Circa principium Iulij venit transfuga, Rassus natione, Buda cum duobus equis, Et nocte incidit in excubitores equites Germanos, qui homine dimisso equos abstulerunt: præfecti sui (cuius nomen lubens taceo) exoptatum munus, quia generosi. Altero die venit miser ad Mansfeldium, de gestare conquerens: à quo per famulum ad Præfectum remissus cum mandato, ut equis restitutis hominem præstaret indemnem: quò subito quidem recepit, sed contrario facto equos sibi ac iussum gratius demonstravit.

Redijt secundū Rassus ille: damnū suum militario desiderio augens, quod diceret: se sacri belli causa Turcarum odio induto transfugisse, nunc solos equos remorari, quò minus se militem sit professus, orare Principem, ut sibi de restitutione auxilio esse velit: Indignabatur Mansfeldius ob mandatum primò neglectum: & subito per virum nobilem hæc turmarum præfecto nunciavit: nisi ante solis occasum hodie utrosque equos Rasso restituat, cras suspensum iri. Quo dicto Rasso recepit equos, atque alter, avara libidine illusa, est legi militari satisfacere coactus.

Quæ & plurima alia exempla ostendunt, sola disciplina militem fieri, non robore nasci, neq; aliud, præter illam esse vi-
torix fundamentum.

Neque

- Neque erraſero, ſi exemplo Scauri dixerò, Pomiferam arborē, in medijs caſtrorum poſitam, ab exercitu noſtro Mansfeldiani imperij gnaro, eſſe intactis fructibus relictam.

In caſtris enim omnia erant tuta: non ſecus atque in Re-
pub. optimè conſtituta. Vbivis locorum homines inter ſe at-
que in foro negociabantur. Gallinæ, anſeres, circa cuius ten-
toria, atque in Gallinario, nullo cuſtode paſcebantur. Aurum
in capite, quod aiunt, geſtares, noctesque diesque tutò de omni
latrocini periculo ſecurus. Et mirè ſagax in ſententia dicen-
da, in cauſis cognoſcendis, in pœna infligenda fuit: Qua hora
quis alium accuſabat, eadem & res cognita, & ſententia pro-
lata: & quo maiori dignitate quis pollebat, eò minus delin-
quenti ignoſcebat.

Sæpius quoque hanc vocem ab illo audivi? Qui contra
me peccant in privato cauſæ negotio, illis facile ignoſco. At
qui contra clementis: Cæſarem meum, debito munere ne-
glecto: illis nimirum neque volo neque poſſum ignoſcere:
» quia præmia & pœnæ ſunt militiæ fulcra. Nec ego magis
» quàm alij à ſuſpendio tutus: ſi nempè ignarus officij deſertor,
iero in devia, publicæ calamitatis autor.

Vos mei familiares, & mei & veſtri memores eſtote. Co-
mes CAROLVS (itâ ſemper ſe vocitavit) eſt bonorum a-
micus: ignavorum inimicus: militum pater: miſericordis aut
fucate gratiæ contemptor.

Quod majus eſt: IVSTVS eſſe volo, nec plus uni quàm
alteri condonare. Quod ſi brevi me intermori contingat: ſum-
ma erit hæc mea felicitas, ſi tumulto fuerit inſcriptum: IV-
STITIÆ AMATOR ET PATRONVS HIC
EST SEPULTVS.

Præter hæc quæ recensui admodum fuit laudabile, quòd
nihil iuſſerit fruſtrâ: quin ſubitò quemvis habuerit ſibi obe-
dientem.

MILITIA HVNGARA.

9

Moris est in Hungaria, ut manè cum ortu, & vesperi cum occasu Solis signum precibus trino tormentorum ictu detur: quò per castra intonante, universi & singuli in genua procumbentes, IESV, Iesu, Iesu, alta voce, vallo, aqua, sylvis resonantibus clamitarunt. Quod deinde ità sanctè observavit, ut etiam quousque visus duxit, quosvis DEO supplices fieri iussit: inobedientibus pœna adductis, ne aliquod militare opus inauspicato suscipiatur, ut verbo dicam; imperare didicit: Imperator belli fuit.

Præterea non postrema est militaris disciplinæ pars: quorumvis magistratum cognitio: in quibus à prima ætate fuit enutritus: quid præfectos: quid Centurionem: quid militem facere oportuit, omnia novit: per omnes militiæ gradus ad illud Imperij evectus, certò statuens, Illustres natalium ortus, qui sunt fortunæ, minimè cum arte militari commiscendos: militem fieri non nasci, & solis promeritis sustentari.

De laborum patientia longum esset dicere, quia nunquàm otiosus, semper laboriosus fuit. Ante diem obivit tota castra, fossas, vigiliis, gerras: post causas audivit: disceptavit, ubi rustico, militi, calonibus, laxis, liber fuit accessus.

Transivit rusticus quidam Hungarus, altero oculo tentorium dimidiusculè aspectans, vocavit subitò ad se: Quid petis: fatiscné indemnus? ablata vestimenta, boves, & id genus alia.

Benè habe, ait: non perdes, si est in ullius militis manu. Mox nunciij missi rapina repetita, domino restituta. Rusticus ad terram procumbens egit gratias: & pro vitæ diuturnitate longum vovit.

Multi præ lætitia: præ summo gaudio militaris disciplinæ: tandem miseris Patronum, & raptoribus flagellum venisse, lachrymas profuderunt: coelum aspectantes, ne DEVS afflictos homines ista felicitate privaret.

C Audiivi

Audivi ego sapius hanc vocem ab illo: se malle mori, quàm permittere ut militis libidini afflicta rusticorum gens exponatur: se cum exercitu Cæsareo in solatium miseris, non detrimentum egenis advenisse: juvari non excoriari incolam oportere. O sancti viri anima, quæ nunquam satis laudari, & laudari potest: sed ait quis, non esse Christianum, levi de culpa hominem jubere occidi. Colorata hæc vox non ponderosa est: quod jure fit, justè fit.

Lex belli ut quævis aliæ, inobedientiam poena sacrata vindicât: quo jure factò, minimè peccatur. Si ordine quis excedit, tardiùs in hostem invehitur: fugam ex acie, mortis periculo meditatur, licitè occidi potest. Quin etiam ob hæc & illa: quæ militia moribus repugnant: Vidi ob furtum attritæ vestis veteranum suspendi: & justè, quia non quantitas, sed genus delicti est videndum.

ALEXANDER MAGNVS sapius ignavum militum aliorum terrore interemit: Iustè, quia imperij mos jubet. CAESAR Aquiliferum fugientem hasta transverberavit: Iustè, quia perfidum punivit. Hic noster Heros juraverat sapius: se omnes ad unum laqueo interempturum, qui dato assalutui signo, metu periculi ignaviter ab expugnatione oppidi Strygoniensis, retrocesserunt. Et sanè si fabulam pertexuisset, haud minus mille uno ictu assumptis ultima lux illuxisset. Inculcâsne tu? Ego Deum jubere arbitror, quia rationis humanæ autor, quæ
 ” juris gentium mater, ex qua leges belli ortæ. Qui volens se sub-
 ” iicit Iuri, etiam per se iniquè lato, noxæ reus est, si delinquit:
 ” quantò magis, si lex optimæ rationi consona universo gentium assensu comprobatur.

Noſti ne illud de Manlio, qui filium ob rem sine mandato benè gestam securi percussit? æstimans nimirum: Satiùs
 ” esse malè cum ingenio, quàm benè sine imperio bellum geri,
 ” pro:

propterea quod fortunæ lusus facile desponsam victoriam artis contemptu invertant. ”

Neque scio quid magis horrendum ex omnibus humanæ vitæ societatibus excogitari possit, quàm armatorum hominû sine ferrea disciplina concursus. Hic hasta, alter sclopeto, tertius bipenni: omnes armati sub vexillo astant: hostis est in pro- cinctu: nunc uni iam alteræ legioni aut cohorti procurrendum: disputat hic, differit alter: Imperator jubet: illi renunciant, aliorum non sui esse muneris, statione relicta illuc transvolare: vicinos jure tangi: aliud sibi mandatum. Supervenit hostis: expandit alas: meditatur pugnam: nostri adhuc philosophantur: subitò celeritate hostili victi, salutem desperantes:

Pulverulenta fuga convertunt terra per agros.

O calamitatem. Sic regna, urbes, imò cælum quoque ipsum, si bello defendendum, periret. Laudo Germaniæ urbes, præcipuè Norinbergam quæ neminem apud se vivere permittit, nisi in tabulas ascriptus, civem se dato prius juramento sit professus. In exercitu ne plus uni quam alteri permittendum: domestica dignitate belli iura illudente? absit, officio cedunt personarum, jura: nec ulla belli est cum pace coniunctio: suis Respub. et suis quoque castra legibus utuntur: multis fanè parasangis inter se disiunctis.

Quod tantò vehementius tibi scribo, quantò acerbior mihi sit memoria præteritorum, quia oblivisci, non recordari mallet.

Æternum apud me, apud orbem vivit Mansfeldius Princeps, quòd severus fuerit disciplinæ militaris observator: ex qua tot illustres illi victoriæ promanârunt, Sed cogitas, Christianæ pietati hæc adversari? absit: Belli jura sunt eadem hodiè quæ olim: nec illius gerendi alia est apud nos, quàm apud pristinam ratio.

Est Imperator: est Præfectus equitum: sunt Legati: sunt reliqua ex gentium Martis templo, atque senatu feciali deprompta. In hominibus, in loco: in gestione saltem est diversitas, non toto statu, qui non secus, ac quævis universa, est perennis. Et novi, esse qui crudelem proscripserunt: sed illi non secus, ac lippus de solis fulgore, iudicant de Martij alumnis; bellorum inexpertissimi: virtutis quoque ocores.

Rideo etiam qui nostro seculo putant: frustra pristinam militiæ severitatem exoptari: ob ævi corruptelam. Quin sola & maxima hæc causa esto? pauculine anni secula tollant? & semper quæ fuerint quæque necessario fieri debent, singulorum vitij cum publico incommodo ferantur? Nihilne damnosè amissum recuperare licet? Si reviviscerent qui antè quadraginta saltem annos vixerunt milites, mirarentur legiones atque cohortes nostras. Adeo dissimilis est similitudo, & triumphus quoque rariore: quod sæpè Mansfeldius est vehementer conquestus, certo animo asserens: sine legionibus Germanis, severa & pristina lege belli destitutis, nullibi triumphatum iri.

Vndè omnia diligentius inquirens, vera esse comperi: Et maximarum rerum expectatione, virum dico Mansfeldium, quo neque Europa severiorem, neque Germania fortiorem, neque Italia eloquentiorem, neque Hispania prudentiorem, neque Gallia humaniorem, neque ipsamet sui observans Hungaria animosior vidit. Severè noxios puniendo justus fuit, non crudelis: & fabulæ sunt, quisquis contrarium dicit.

Nunc venio ad virtutis ornamenta, quibus inter omnes alios eminentissimus effulsit. Scipio Africanus laudatur à Romanis, quòd liberalem faciem habuerit, summa tectam gravitate: qui decor Mansfeldianæ fuit humanitatis. Accessit miles: lixa, colonus, imò puer: audivit singulos: salutavit universos: militari colloquio Præfectos demulsi.

Vidi

Vidi, cùm Hungari peditēs (vulgò dicunt Heydones) illi quatuor Turcas servos donarent, gratias egisse, redditis hac conditione mancipijs, ut quantum ex venditis redigerent pretij, à se duplum expectarent. Mox poculo vini allato propinavit omnibus, hoc alloquio præmissò: Et regni, & vestrorum salutis causa veni: omnium amicus, qui pro Cæsaris & Christiani orbis incolumitate arma gestant. Natio vestra mihi & curæ, & cordi, & voluptati est: nec vitæ periculo pertimescam, quò minùs in me omnium salus hæreat suspensa.

Bellum geramus fortiter, animosè: Vos Hungari & duces, & milites mihi fueritis, quia hostem nostis: vicinum sapè fugastis, laborum patientissimi estis. Quod per vos, toti fortissimæ Hungarorum nationi recipio: cui non secus, atque mihi metipsi cordicitus benè volo.

Sic dicens: invitavit omnes ad mutua pocula, quibus calefacti, pæana in totis castris personuerunt.

Hæc Mansfeldius mihi hæcilli: ista omnibus coràm dixit: nos vino honoravit. Nunquam isto melior fuit in Hungaria: nunquam post illum melior venturus: Hungarorum pater, non bello Imperator est. moriamur omnes pro ipsius incolumitate.

Iam venerant ad suas stationes: ubi dicta recensentes accenderunt commilitones habita alloquij invidia: cuius tegendæ causâ omnes vinum coriaceo potorio (dicunt Zsamach, vulgare apud nos, & gladij vaginæ appendi solet) poscunt: utricularios vocant: nunc ore, nunc saltatorio cursu in orbem versato, lætitiâ magnis clamoribus testantur.

Mox unus surgens: pro Mansfeldij & Germani Principis (sua angusta lingua cum Cæsare illi eundem titulum dederunt) salute tantum vini ebibo: ebibituri omnes, qui milites nobiscum hic comptant: subito ad alterum: tu proximus esto.

Ille potorio admoto labris laboriosè bibit: reliqui vo-

vent : cantant , saltant , donec primæ noctis excubiæ ad quietem avocârunt.

Sub occasu enim Solis, dato precibus signo, veluti supra dixi: nemini lixarum vendere, aut militibus mercari licebat: capitis pœna in venditorem constituta. Quod ad eò sanctè observatum, ut neque centum aureis cochlear vini institores vendidissent, nisi forsan ægro alicui, aut extremè indigenti, venia præfectorum petita.

Ex quo vides, quàm peritus fuerit in mentib. hominum sibi conciliandis: nec minori humanitate erga obedientes fuisse, quàm severitate castigârît petulantes. Et me Christe Imperatores belli oportet hominum esse venatores: nosse muscipulas, quibus incognita ingenia capiuntur. Quod evenit ex crebro alloquio: ex familiari communis status communicatione: ut nihil à se putet alienum, quod militem facere jubet.

Cæsarem culpât Cicero, quòd humanitate, congiarijs, epulis & donis populum Romanum sibi devinxerit. Pompeium verò superba dignitatis arrogantia inflatos militum animos à se alienasse. Vnde Mythrydates æternum celebratur, quod quemvis militum suorum nomine suo compellârît: quo Principe potentiorum hostem Roma non habuit, neque etiam fortiorum. Et crede mihi magno Reipubl. incommodo cessarunt nostro ævo Principum ad subditos suos perorationes: delegato in consiliarios imperandi munere.

Quod malum apud Germanos admodum est frequens: & subditus magistratum: & populus Regem: & servus Dominum naturali cupiditate sitit nosse. Qui noverit? Alloquio: tumultuantes sedet? alloquio: inobedientes compescat? alloquio: belli subsidia in hostem liberaliter poscat? alloquio: Reipubl. parentis opinionem apud illos inducat? alloquio.

In castris verò Imperator semper vult conspici, audiri, compel-

compellari: Et si Martia est proles, se conspiciendum, audiendum, compellandum ultrò præbet.

Mansfeldius Princeps aperto papilione pransus, coenatus, scriptitavit, dormivit: nullo etiam satellitio munitus, quia tota castra pro ipsius corporis defensione excubias agebant.

Quicumque accessit privatae rei causa: noctes, dies, etiam pannosissimus colonorum: pauperrimus fossorum: minimus puerorum subito audiebatur.

Si timidiusculè quis à longinquo verecundâ facie oculos observabat: Ades amice, quid petis: mihi ne quod dicas, habes: dic liberè breviter, animosè. Dicentem subito dimisit. Venerunt sæpè rustici Hungari cum munusculis: pane, Gallinis, cerasis, & id genus tuguriolorum suorum paupertatibus: quos de injuria militum querentes humaniter est solatus, se vivo nihil passuros: ablata restitutum, aut possessores capite minutum iri.

Hanc quoque vocem aliquoties ex ipso audiui: se afflictos colonos tantoperè à rapaci militis manu defensurum, ut mortuum sint inter sanctos relatari. Quod non solum abundè impetravit, verum quoque, si humano voto pristinis Ethnicorum moribus novi Dij constituerentur, iam dudum esset DEVS: benefactis suis apud Hungaram gentem IOVI par.

Nec scribere possum, quo desiderio ab illa reposcatur: Lazarus à Schvvely: Ioannes Ruber: clarissimi utrique Duces antea sæpè nominabantur.

Nunc huius illustri fama sunt omnia solito minora: Solus Mansfeldius queritur, dicitur, cantatur, lugetur. Quicquid adversi evenit militibus, civi, rustico: sanè obiit Mansfeldius, aiunt: vastantur agri: abducuntur pecora: vacuantur ædes. Obijt Mansfeldius, clamitant, Hungarorum pater.

Sed redeo ad omiffos compellationum mores: qui & hamus, & catenæ sunt militum, si rectè quis noverit uti. Et defipiunt omnes, qui belli Ducem ità tentorijs fuis abdunt, ut inftar Sacerdotis peccata hominum tacitè cognofcentis, fuadeant delitefcere, non progredi inter ftationes militum: nomina feifeitari: diligentes laudare: ignavos caftigare: vigilias obire: fimulata fepe ira noxium vita aut verberibus caftigare.

Romanorum aliquis fuit apud fenatum accufatus, ob militem liberaliore licentia corruptum: Et Annibalis exercitui plus luxurię Capuanæ, quàm cruentæ clades nocuerunt.

Vt verbo fcribatur: In uno capite oportet belli Ducem
 ” habere omnium militum fenfus inclufos: hunc concionibus:
 ” alterum alloquio: alios rigore: plurimos liberalitate coërcendo. Quemadmodum hac laude Alexander Farnefius Parmæ Dux, Belgici tumultus militia æternum condecoratus, floruit, quem triumphali facrati huius belli experimento, Mansfeldius noster longum vilus efl plurimis superare.

De prudentia: de magnanimitate, vis, dicam: Altero cepte obfidionis die, 2. Julij, afcendit in vineas arci propè adjacentes, vilum loca, quibus hoftem circumvallare, atque foſſis ductis murum demoliri tormentis poſſet. Vix oculos converterat, iam cuique labori fuum affignabat: hîc primæ tormentorum ftationes, ibi mœnia cuniculis evertenda: Principium obſidij eſto ab Inſula, quam latiffimè perductis foſſis ſecura ftatione militum præparabo: ex hoc ponte juncto oppidum expugnandum: viarum accessus teſtudine facta muniendi, quò defatigatis invicem integri ſuccedant: ibi ex cymbis tabulatis novæ cohortes immittendæ: capta iam civitate illos qui ſunt in arce cuniculis factis aggrediar: nec ſi à centum millibus defenderetur, Cæſaris imperium evitabit.

Hæc & multa alia ex primo afpectu, quæ inter ſunt etiam munitiones caſtrorum, quæ labore tridui illud ad faſtigium, quo

quo semper fuere, sunt perductæ. Integrum Strygonium fuit septendecim aggeribus vallatum: quorum singuli copiosi militis atque tormentorum statione procurabantur. Ex uno aggere ducebantur fossæ transversæ ad alios: per quas tutò miles ultrò citroque commebat.

Mons fuit excelsus in conspectu castrorum, qua ortum aspiciabant: quæ iter Budam versus attingit: periculosus nobis, atque hosti adventuro valdè oportunos. Cogitavit Mansfeldius, hunc parte castrorum includere, sed magnitudo circuitus prohibebat. Satius est visum in summo fastigio terra cratibus injecta castellum ad viginti pedes altum erigere. Quod opus manu sua primus fossor incepit, ultimus peregit.

In medio erecta fuit altissima arbor, corbe superius alligata: cui excubitor nocte insidebat, aure captans auram, si oculorum prospectu tenebris offusis falleretur. Hic est ille mons, quem miles Imperatori suo cognomine dixit **Carlsberg**: cuius præsidio dentibus infremuit hostis, quando sua castra nostris vix quatuor mille passibus iungebat. Et scribam tibi quod res est: Magni viri apud se admirabantur, quid hoc præsidio sibi vellet: Alij voluptate: alij pro militis exercitio extrui aiebant: multi novum Strygonium augurabantur. Sed exitus prudentiam militarem declaravit: cuius unica est portio, ut non solum quis videret, quid sibi agendum, sed etiam quo minus feliciter agat, quæ contraria hostis studia esse possint. Nisi enim hic Carolinus mons obstitisset: Turcæ illo præoccupato, nos tormentorum ictibus ex castris in Danubij fluenta, vel obsidione soluta ad necessitatē pugnæ in campum præcipitassent. Quæ duo ut quævis alia extrema, Reipublicæ calamitatem maturant.

Ex hac iam providentia oritur magnanimitas, quæ tanta in ipso fuit, quanta unquam in viro maxima esse possit. A principio castrorum solitus est dicere: sibi nihil esse gratius, quam

D

ut tri-

ut triduum sibi Turcæ, otium ad castra munienda relinquunt. Postea neque centum myriadibus ex metu cessurum.

Octavo Iulij venit Budâ Caralibegus Strygoniensis cum octingentis Turcis, quem errore quorundam exigua militum nostrorum manus cis Danubium infeliciter pugnando frustra prohibuit: quò minus licet clade accepta in principijs atque omnium nostrorum conspectu Coccarum ingrederetur. Quo eventu, Esto ait Mansfeldius, quotquot Turcarum habeat Hungaria in arce inveniri: vel omnes mori vel educto presidio illam tradere cogam.

Nonnullam cladem passus est miles noster, plurima parte vulneribus confecta in oppido expugnando: quàm melioris cepti spe solatus est ipsemet: nihil ait, hæc mordent me; quia boni militis officium hostis facit. At maiore arcis propugnaculo cuniculis conciso evincam apud illos: non qui manu promptus, sed qui astu hostis ingenia eludit, veram militis artem nosse. Invidebo illis gladios nostros, ut in aère moriantur.

Hæc silere non possum. Fuit in Insula hoc tempore dans tuba signum militibus, nihil abfore credens, quò minus oppido re optimè disposita potirentur: spes Ducem, non Dux militem destituit. Re infecta reversi plerique optimis virorum cupiditate expugnationis desideratis: quo eventu visus est lachrymari (proximus astiti.) Heros ille ac nullo ferè verbo facto, est carpento domum reiectus: coenans sub sacri voti religione dixit: Ità ne sumus Germani, ut sacramenti lege posthabita, metu belli mortis pericula, & in acie, & in assaltu evitemus. Non sic: moriantur omnes iure belli, non mea crudelitate.

Brevi dies ille illucebit, quo Germanæ militiæ in ignavos exemplum ad stuporem mundi, & hostilis & amici edetur: descensu à summo capite ad imos pedes, h. e. à ducibus ad milites:

ut perisset, non licere militi deserere Duces, neque Ducibus iussa Imperatoris sui ignorare. Vt quisque fuerit collocatus, eo in loco & vivum hostilia persequi, & moriturum experiri decet. Sin verò aliud hic moris est; quid Iura belli: quid sacramentum iuvabit? Esto igitur, & morte vindicabo, qui ignaviter e-fugerunt.

Hec ille: quæ longo filo fuisset justè persecutus, si ad paucos dies diuturniorem illi vitam fata concessissent. Hostisenim quotidie nos fatigavit, dum paulò post ad internecionem cæsus, acceptum triumphum optimi Ducis morte vehementer conspurcavit. Sequuntur jam alia.

XXIX. Iulij, media nocte inauditus clamor in castris confuso autore est exortus: cælo desuper nymbis intonante: qui tantò vehementius quemvis percellabant, quantò magis prodita hostium exercitus suspicione, omnes relicta statione discurrentes horrebant.

Non luna, non stellæ viam regebant: sed extremis tenebris omnia erant mortali auxilio destituta, plus quàm vicies sanctum IESV nomen ex more totis castris personabat. Mansfeldius intra castrorum munitiones discurrere: quemvis ad arma hortari: pedites suprâ vallum: equites verò inter, distinctis turmis ordinare: Hungari horrendum clamitare: Germanus Vallones voce comitari: clamores in universis papilionibus audiebantur, quodque ille ait,

Luctus abig, pavor & plurima mortis imago.

Tu non credis: neque centum calamis describere possum, quàm miserabili tumultu omnia erant, totis castris confusa. Nosti, quid panicus sit terror: Sed quisquis ille fuerit, hoc nostro maiorem fuisse non puto. Ego paulò ante fui à Mansfeldio reversus: nondum humi (quæ lectulum & strata mihi semper dat in castris) recumbens, somno deditus: recessuri subitò ad eundem: misit me cum mandato ad

pontis excubitores, ne sub pœna mortis quenquam hominum (excepto fœminarum atq; puerorum imbellium genere) trāsire paterentur.

In reditu occurrit mihi ex lixarum genere aliquis, vestimenta sua sub brachio gestans, cui ego cum gladio evaginato: Quid fugis tu fœmina? revertere aut morieris. At ille lachrymabundus, tremulus: Turca me tuguriolo meo eiecit, vix duriter vapulans aufugi. Ego tacitè ridens continui verbera, quæ illi eram minatus.

Turcæ in Strygonio rati nos toto exercitu ad arcis expugnationem maturare: nihil non studij ad defensionem sunt experti: pyrios saccos, & quicquid ignium militiæ usus obtulit, proiecerunt, vel quod accursantes repellere, aut lumine factò quid rerum geratur videre possint. Ecce Tragicomœdiam atque plagosum Amphytrionem Plautinum.

Hiscæ Panicis clamoribus duæ iam abierant horæ, quando ex magna DEI benignitate luna tetris tenebris ademptis, tota castra, splendentibus radijs circumfudit: vicinum iungens vicino, & Christicolis à Turca invicem distinctis quisq; ad tentorium reversus errore cognito quievit: tanto ubivis silentio super humanam opinionem exorto, ut in ipso momento, neque ullius animalis vox sit audita.

Ex quo iam tibi iudicandum relinquo, quid de nobis omnibus fuisset factum, si CAROLVS noster militari obsequio destitutus, parumper de sua magnanimitate remisisset: Sanè Danubius maximam hausisset partem, quia ipsimet coeli hunc panicum terrorem horrebant: O tu magne Princeps, quæ te nobis fata inviderunt? Apud Romanos soliti erant milites ob servatam legionem vel cohortem statua erecta honorare Duces suos? Quis tibi honor ob servatum exercitum: satis magnus esse potest?

Aliud iam DOMINE tibi recensebo magnanimitatis exemplum.

Secundo Augusti castra sua metabantur apud nos Turcarum 24000. quorum prima acies tantò ferocius vallo castrorum proximo accessit, quantò plus aliqui ex velitarijs nostris vulnere accepto refugiebant. Princeps sine mora signum tuba dare iussit: equitatus per portam educitur: peditatu ad defensionem valli, atque castrorum relicto. Primæ Hungarorum aciei præjvit præclarissimæ nobilitatis Baro Nicolaus Palfy: & pacis & belli studio illustris. Alteram ex duodecim turmis equitum à dextris collocatam, duxit:

CAROLVS Marchio Burgovius, ad maxima quæque natus Princeps, sola ætate Mansfeldio in fortissimi ducis munere posterior: à quo etiam maximo in pretio est habitus semper unicus & solus ferè consiliorum factiq; Comes.

In tertia acie fuit ipsemet CAROLVS Mansfeldianus, nunc hac, nunc illac obequitans: solo humerali, non thorace ahenæo munitus.

Præmiserat hostis quatuor millia equitum, qui pugnam ludendo velites nostros in campum protraherent: ut alij more suo ad latus obambulantes includerent medios: quos defensori vel plenis signis progredi vel in conspectu mactatos aspicere oportuisset.

Cognovit astum Mansfeldianus: atque nuncio missò imperavit severè omnibus: ne quis iniussus extra ordinem pugnaret, vel pugnans longius evageretur. Quod mandatum neglexerunt aliqui: atque Turcis permisti, temeritatis pœnam luerunt: tria signa & ducenti Equites desiderati. Quo successu hostis luxurians, totis viribus pugnam est meditatus: cuius declinandæ causâ retròcesserunt nostri: voluntarijs extra orbem relictis, qui Turcas tumultuaria velitatione distinerent (quo lusu famulus mihi à Tartaro captus) donec ex iniquo pugnae lo-

co in commodiorem delati, signa converteremus. Interim Mansfeldius noster quævis boni Ducis munia impigrè obiens, inter paludes, castrorum vallo vicinas consistere equitatum iussit: ipse avolans, quicquid virorum fuit in castris, inter milites est partitus, ut supra vallum collocati magnæ multitudinis speciem hosti præberent.

Eodem momento quatuor tormenta fuerunt advecta, quibus ad latus hostium explosis, rariori turma fugientium similes vagabantur. Carolinum castrum prætervecti, per Vngarorum stationes irrumperere, aut saltem istam castrorum partem adoriri moliebantur.

Quem dolum ego cum alijs in prælio sentiēs, fortè obviam habui Dynastem de Tyly, supremum præfectum vigilum, præclaræ inter Belgas nobilitatis: magnæ civilis ac militaris prudentiæ virum, cui paucis quid suspicer indicavi, monens simul ut maiori subsidiario milite ista castrorum pars defenderetur. Quod è vestigio non minori felicitate quàm utilitate omnium peregit. Interim dispersi equites se rursus collegerant: acceptâ cladem nobili facinore compensaturi: quos Princeps crepusculò iam monente ad maiora servandos in castra reduxit: ubi collige tu? quid sensuum Dux noster in ancipiti periculorum casu habuerit? timidum ne quis putet? minimè. Ter plenis signis est progressus, totiesque substitit sancto IESV nomine invocato: mox ad se, ad circumstantes: veni, ut Strygonium expugnarem, quo feliciter confecto, meditabor pugnam pro mea non hostis voluntate.

Qua de causa, morem illi gerere nolo, ut commoditate valli nostri cum iniquitate loci mutata, in prælia descendam: castra mihi sunt civitas, arx munitissima & Asylum, quæ si velit adoriri, defendemus, dum sanguis suppetat vitam. Crede mihi rumpentur ossa manusque: Et si essent illorum decies centena millia: mori malo, quàm ex metu obsidione soluta relinquere

quere ceptum. CAROLVS sum Mansfeldius, qui nunquam hosti meo ignaviter cessi. Hæc dicens: ferventem militem placavit, qui apud se philosophabantur, hanc iustæ pugnae declinationem ex timore ortam.

Scio etiam esse apud nos, & ubi vis gentium, qui re optimè gesta semper quid maius desiderant: tuta consiliorum declamatione in cuiusvis Ducis invidiam mota.

Verùm illi nesciunt, quanta omnium rerum sit difficultas, rationis arbitrio unū in Turcam non millia converso. Quid enim Mauritius Saxo, insignis consiliorum occultator? ultra montes istos etiam sunt homines: Turcæ viri sunt, non fæminæ: duabus manibus armati: optimis armis ornati: quis, cum negotium habens, blandè fortunam osculari, non præcipitare debet: Quisquis enim fuerit, qui quavis occasione arma prius quàm rationem expedit: egregium putans quotidianis velitationibus vulgi aures adimplere: nimirum aut ingenio hebes Ducis munia ignorat, vel sui & suorum perniciem petulanter maturat. Exempla quæris? multa novi, quodque ille ait:

-- -- -- *Non memini latorve laborum.*

Quod dolens addo, quia certus sum, esse loquaci hoc seculo in popinis, in culinis, in commestationibus, qui exercitus ducunt in Hungariam: ibi castra locant, circumvallant: fumo laurinum, armis Budam expugnant: Tatam insidijs, & Papiam militis manipulo, facilius ac loquantur, habent capta. Nihil militare, nisi quod ipsi philosophantur, imò ineptè fantur. Timuisse hostem, aiunt, Mansfeldium, quia non debellavit cum posset. O ignava corda, quæ stupidi adhuc sensuum iudicio desipitis: providus non timidus fuit: omnia prudenter non temere juvenili ausu luxurians inceptit, moliebatur, confecit. Vidi literas Henrici III. regis Galliarum, adhuc superstitis: in quibus hunc Mansfeldium, apud præcipuum Germaniæ Principem hoc elogio commendat, Carolum Mansfeldium metuo, quia prudens & expertus, & quia penetrat. Nonne satis ab hoste?

Hinc

Hinc magnanimum prædico, & talis fuit verè. Illi momi linguam cohibento, ac nisi benè laverint, sepulturam demortui ne attingant cavento. Verùm quis omnium fuit huc usque in Hungaria Ducum, qui vulgi ore non fuerit arrosus? nominabo neminem quia longum. Vulgare hoc est, quod audio in trivijs de serenissimis Archiducibus, qui omnibus alijs singulari prudentia, duritie laborum, & quibusvis Alexandrini genij virtutibus præcellant. Convivantur Magnates, cives, coloni: perpetuus est de non gestis apud illos sermo: neque aliud nisi hoc cibi ac potus condimentum habent.

Recordaberis: quid ego apud te ad illa: quàm sæpè sim graviter stomachatus, quia olfeci, neque alibi locorum eiusmodi coriaceos ac magniloquos bellatores deesse. Quî non irascar, sine merito suo generosissimi animi Principes, per compita, per plateas, ab ineptissimis hominum ad Arcopagitarum senatum ab ingrato populo Atheniensi toties vocari? nesciunt sanè illi omnes, quàm grave onus Imperator belli sustineat, uno commodo mille incommodis compensato: quod tibi expertæ prudentiæ viro judicandum relinquo: unum ex Comico istis fabulatoribus rependens:

Tu si hîc esses, aliter diceres.

Ego à tribus hisce annis, dum bellum geritur (& antea me Hungaria quadriennium aluit) interfui omnibus rebus præcipuè: diligens & mei, & aliorum officiorum ratiocinator. At me Christe attonitus hæreo, quoties ista & ista in optimos & magnanimos Principes ab ingrata turba effundi audio.

Est quidam ex antiquis scriptoribus, qui unum hoc inter alia præclara scriptum reliquit: Deos odisse illos, qui de bonis Principibus malè opinantur. Hi Archiduces nostri Imperatorum sunt nepotes, Imperatoris filij: Imperatoris fratres: quòd omnibus non satisfecerint, nihil est mirum, quia, ut in geniosus Poëta cantat? -- -- --

Cunctis

Nec

MILITIA HVNGARA.

23

Nec Deus omnipotens rite placere potest.

Sufficit hoc in mundo ita quemvis agere, ut nunquam illi facti sui ratio in prudentium iudicio desit. Vulgi vox est pro die, sed prudentiorem pro ævo: addo etiam si ad posteros disseminatur, pro immortalitate.

Quod obiter pro vulgi contrarijs studijs adieci, cuius morsus procul habui semper.

Nunc revertar ad alia Mansfeldianæ magnanimitatis documenta.

Totos novem dies fuit noctes diesque tumultuarijs hostium armis nexatus: ter sæpius in die exercitu in campos educto: si forsân barbaricam feritatem gravi, eoque compendioso prælio reprimere posset: Sæpè fortuna favit, sæpius quoque invidit, solis velitationibus contenta, in quibus semper superior, semel ut dixi, inferior fuit. Quo unico eventu Turca necatus, toto exercitu redijt: postridiè h. e. quarto die Aug. circa undecimam horam pomeridianam copijs suis in quinque turmas hac ratione divisit.

Bassa Iaurinensis (heu quàm ferit vox ista, ob loci religionem sædissimè contaminatam, cuius cladis tu mecum Sinistra passus, cum affectu memineras.) Osman cum octies mille triplici ordine socio ductu Tatenfis: at Papiensis Begorum distinctis, prætervectus est proximè castra nostra subtus vinea, oppidum ut vocant Rassorum attingentia, ex quibus tormentorū tonitru mediæ turmæ frustis hominum in aëra eiectis transverberatæ. Quarta hostium acies non minore, fuit à Mehemet Beglerbego Vetuli illius Sinani filio, per excelsos vinearum campos aducta. Et Quinque æquè numerosa à Mehemeto gubernatore sive Bassa minoris Asiæ, quam hodiè sua lingua dicunt Natoliam.

Vt verò Beglerbegus hoc suum studium tegeter ob ortu solis usq; ad meridiem fatigavit, nos qualicumq; Tartarorū manu, quib. obiecit Mansfeldius equitum voluntariorum agmina:

E

specta-

ſpectator ipſemet, dum prandij tempus famelicum revocabat. Affidebat iam menſæ; iam iam pranſurus, quando à Carolino præſidio audiebatur ſignum, quod nunquam niſi hoſte viſo edebatur ſurrexit illicò: equum depoposcit, quæritans ubi locorum priſtini Prædones hærent. Vix egrediens papilione vidit totos campos, vineas, montes, verſiculoribus hæſtis, volantibus ſignis, ut verbo dicam, glifcentibus armis undiquaque horrere. Tum verbulo: Sanè optati convivæ ad prandium ſunto: armigeri date arma: hodiè in caſtris hoſtium epulabor, quia video
 ” humanis ſenſibus deſtitutos, conari perrumpere ſeptendecim
 ” obſidij munitiones, qui conatus illis infeliciter cedit: quod medium inter ſumma, & præcipua quærent, hîc eſt nullum.

Quibus verbis equo inſidens ad ultimam caſtrorum portam cum exiguo comitatu pervenit: In totis campi ſtationibus clangor tubarum, bombi tympanarum reſonabant: undique homines inſtar Cycadarum ſe pugnæ ſtudio fatigabant, nec ſecus ac ſi ex populosa quadam urbe gens ad lupos circumcirca occidendos effunderetur.

Primùm emiſſa eſt fortiffima legio, præſtantiffimo Duce digna Iacobo Annibale à Retenavv: antiqua nobilitate illuſtri, quàm à læva Burgundi pedites, & hos Hungari, quos deinde quicquid equitum, & levis & gravis armaturæ fuit, inſequabatur: illi oppido Raſſorum proximi conſiſtere: Hi quadrato agmine latis camporum, ſpatijs obverſi hoſtium latera obſervabant.

Mansfeldius inſtar leonis cunctos ordines obequitans graviter edicit, ne quis injuſſus proſiliat: pugnæ ſignum à ſe datum iri omnibus: unum hoc tempus eſſe prædicans, quo omnium dimicationum fruſtus percipiendi: quoque plurimum chriſtianitati inter ſit: arte, non errore pugnatum: & ſtare apud ſe, quibus ſeptendecim munitionibus Strygonium circumvallarit.

vallerit; defendere omnes: quacunq; castrorum parte hostis expugnare illas velit. Hoc dicto iussit me plenis equi habenis avolare ad Baronem Adolphum Schwarzenburgium præclaræ nobilitatis ac fortitudinis virum: qui ex altera vinearum parte, quo subtrus arce Danubium aspiciunt, erat cum bis mille cataphractis Belgis, quibus imperitabat constitutus, ut tali præsidio ab òmni accessu hostem prohiberet.

Quo mandato exposito renunciavit Mansfeldio per me: non se officio suo defuturum, quantecunq; fuerint Barbarorum catervæ.

Hic scire oportet inferius arcem, esse templum trecentis passibus ab illa distitum divo Georgio sacrum, ex quo tota adiacens planities, à nostris Georgiana appellatur: hic duobus aggeribus vallo ac milite communitis, fuit Danubius inclusus: ex quarum altera transversa, fossa usque ad vineas perducta novæmunitioni adhærens impediēbat, quò minùs aperto gradu quis absque magna vi ac periculo perrumpere ad oppidum posset: in cuius proximitate novi etiam Palfiani aggeres necessario milite defendebantur: sicut etiam mons divi Thomæ arci proximus, ex quo magnanimus Iohannes Medices cum octo cohortibus, atque machynarum pilis magna strage plurimis catervatim proterebat.

His ita ut dixi dispositis redij ad Mansfeldium: atque iam ex cavernosa via, qua ex campo Georgiano in castra descenditur, prospectans, habui Oman Bassam mihi proximè ob vium prima turma iam copias nostras prætervectum: & metu periculj non statueram reverti nisi, oppidum mihi securitatem præstitisset: cuius tamen tutela non fuit diuturna: quod videram plurimos esse, qui effusis habenis me insequerentur: Vnde subdidi calcaria equo, atque

per altissima montium fugatus per veni ad munitionem, quæ
suprema fuit in summitate: cuius præfidiarii legionis Terschya-
næ milites unius iudicij admoniti, me intra vallum recepe-
runt.

Ex hoc iam loco circum & prospiciens, vidi omnibus in
locis simul pugnari, non quidem ut signa ubique conferrent
signis. Verùm munitionibus perfractis subsidiario milite ob-
fessas iuarent: qui solus tantorum laborum apud hostem fuit
finis.

Osman laborabat sibi viam aperire, qua munitiones Tho-
maria ac subtus, aliæ portam oppidi atque arcis fortiter oc-
cludebant, certus nisi perumpantur de omni salute desperan-
dum.

Nostri verò si obtinuerint, finem laborum expectari:
» cos aruere cotem: militum virtus prælio illucescit. Vidi plu-
» rimos Turcarum qui odio periculi, oculis clausis, atque in-
clynato pectore in Ephippij conam loca prærupta ex ascensu
tentantes, pilorum multitudine confixi occubuerunt.

Tres erant illi turmæ, in quos ex Thomano vallo, inflar
grandinis maxima pila confertim conijciebantur: illustrissimo
Iohanne Medico, ut dixi, procuratore: cuius præclara virtus eo
die super alios emicuit: nullo non tempore à pastoris commen-
danda.

At videns hic Bassa propter magnitudinem munitionū,
quosvis conatus esse irritos, aliud, sed temerarium ingreditur,
ex suafu Tatensis Begi concilium à necessitate, ut quævis alia
expressum. Memini antea viæ alicuius, ob longum usum eve-
ctæ terra cavernosæ: vix quatuor equis junctim commodæ; per
quam copias suas ducere, atque cum reliquis Asiæ & Græciæ
Beglerbegis: in prato Georgiano pugnantibus se coniungere
statuebat.

Qua in valle cum multis alijs sclopeto confossus interiit:
è vesti-

è vestigijs instituto itinere posthabito per præruptos vinearum colles reliqui diffugerant.

Quo viso nigens clamor totis campis nostris atque munitionibus exoritur: atque Mansfeldius, huiusque tota acie sine aperto pralio ad quasvis necessitates reservata, consilio exre sumpto, Hungaros cum octo alis equitum Germanorum insequi iussit: quibus post tergum ab hoste visis instar caprarum per altissima iuga montium vix ac ne vix anhelantibus equis se subdixerunt, plurimis ex posteriorum caterva, sicuti etiam triginta octo campestribus ut dixi tormentis, qua in declivi oppida vicina collocarant desideratis.

Non minus utrique Beglerbegi apud Schvvartzenbergicos VValones equites atque alia castrorum præsidia laborabant. Et Græcus quidam tardo passu illi appropinquavit vallo, intra quod ego ut recensui compellebar: cuius milites ex boni viri præcepto se penitus inclinato capite humi continebant, quò nudati præsidij opinione inductum, si tutò accederet, faciliùs opprimere possent. Quo astu absque metu ullius periculi elusis processit, quando nos subito supra vallum instructis ordinibus collocati eminus sclopeto & cominus gladijs rem animosè gessimus: fugientem insecuti.

Redeunte verò illo ad pugnam, paucitate nostrorum cõtempta, recurrimus intra vallum, cuius Asylo tuti, plurimùm superbo ausu luxuriabamus.

Ex quo illi errabundo evenit ut vehementer sit cum universo milite periclitatus: accepto vulnere in tergo & armigero capto: quem serico vestitum aurea Domini insignia prodebant.

Graviora passus est Beglerbegi Asiæ exercitus, cui Adolphus Schvvarzenburgius, ut vocant bis mille VValonibus extra munitiones in planitie campi Georgiani occurrit: In decem agmina ducentorum equitum suos ordinarat. Centum

cataphractis totidem levis armaturæ sclopetarijs equitibus instar alarum appensis, & illi quidem ab hisce primum dispositis tegebantur.

Hi enervatis pilis in gyrum conversi cataphractos nudabant: qui prælio excepto præbent rursus facultatem reliquis ad pugnam resectis armis revertendi.

Quo alterno atque verò militari pugnandi genere efficiunt, ut nunquam ordines laxentur, semper defatigatis invicem integri succedant.

Videns itaque hostis exigua illorum agmina conversis hastis audacter magno, ut moris est ululatu irruit: Velites sclopetarij paululùm procurendo atque explosis bombardis in cõfertis turmas certissimi fulminatores pila contorquent: & subito excedentes locum dedere cataphractis, qui confortissima caterva inveci, partim bipennibus, partim sclopetis sanguinoso prato corpora demetebant.

Bis repulsi: bis etiam reversi: atque instar lupi ad caulas ovium varios aditus quærebant, si quem armata vi, & ad arcem perrumpere possent.

Beglerbegus verò alter hæc omnia superius ex vineis vidit, cuius hic Asiaticus longo visu admonitus statim se cum illo coniungere, fuga per excelsa montium (Danubium sinister habuit) arrepta: quos catervatim sparsos horribili fragore insequerantur, æneæ machinæ in tribus proximis gerris collocatæ, ut mirum fuerit, nova spe ad alia suscitari.

Duo hîc munitiones fuere ducentis passibus inter se disiuncti: quas intermedias solùm perrumpendi, & nullibi alia humana eaque multùm periculosa erat.

Perruperunt utrique, cum duodecim millibus equitum: Atque in Palfianæ munitionis extrema pericula inciderunt: ubi angustia loci & fossarum multitudine agili equorum usu
privatis

privati: peditibus nostris ad illud præsidij collocatis præda fuere. Proximus est Danubius, in quem plerique mortis metu coniecti partim submersi, partim retrò per aperta pericula incertam salutem quæsierunt.

Ipse Mehemetus Asiæ domitor sive Bassa videns, maiori discrimine sibi exeundum quàm licet maximo penetrârit; cum ducentis alijs est intra oppidum receptus, atque inde in arcem: ubi dum Serenissimo Archiduci dederetur præcipuus rector permansit: de cuius statura, & moribus paulò post.

Si hoste omni aditu excluso, præcipua spes illorum fuit in fuga, quam repetita via celerârunt, Beglerbego Græciæ multum præcurrente: & qui evasere, cum vident totos campos atque montes venationibus sui ardere: palantes fugiunt: nostri ex castris effusi insistere, ut de locis superioribus & declivibus & connexis conspicerentur. Illi (quòd valdè mirum & supræmæ necessitatis iudicium) ex fuga collecti substitère quartum, in pratis Georgianis, Ultimam confertis turmis fortem experturi; quibus ut ante à fronte Vallones, Germani, legato Burgovio Marchione à latere cum Hungaris ingenti utrinque clamore per declivia montium occurrebant. Hostes terga vertunt: fugientibus instant equites: aliæ cohortes appropinquant. Pilis emissis atque gladio rem gerunt: fit magna cædes: cadaveribus ad decem millia passuum disseminatis.

Et pauci ex tanto numero effugissent, nisi proximæ sylvæ per arva & arbuta super ingentia montium cacumina dilapsos defendissent.

Quinque millia cæsi: quos inter Osman Bassa, ut dixi, Iaurinensis cum sex Begis: Præfectorum pauci incolumes permansère, quia reliquis exemplo primi antè omnes ardentissimè pugnarunt.

Et plerunque accidit in cruentis prælijs optimos virorum desiderari: præcipuè si ordinibus instructis arma convertantur.

Interceptas literas vidi, quas Koppanensis Begus post conflictum uxori suæ scripsit? Mea anima, sunt tristitia quæ scribo, sed tamen vera: & scribo ut tuam felicitatem cum meo infortunio compenses.

Cum paganis (ita sonat Giaur Turcicum, quo Christianos appellant) acre habuimus prælium: & victi: ac si omnipotens Deus de super nos fulmine tactos examinasset.

Tantus fuit nostrorum terror, ut nunquam maior esse potuerit: Ego pedes effugi: biduum observans inter montes, donec Budam reversus.

Neque iam adhuc compos sum mentis: sola memoria infortunij nostri perculsus. Et quoties memini actorum, manus atque pedes tremo: visus nempe oculos horrendo aspectu, atque aures fulmine canum istorum Germanorum obtundi, quos justè nigros diabolos appellavero: sed tuæ præces me servarunt, & servant etiamnum, quia in ops mentis vagor: te rogo, ut avēnam mittas: cuius habendæ ratio hîc est nulla. Et Bassa noster vult denuò fortunam contra infideles experiri. Quæ causa est cur domum non revertar: neque scio, num & quando reverturus. Adeò iratus DEVS fideles suos maxima calamitate premit. Vale.

Beglerbegus verò, yt falsis literis anteverteret pennatam famam loquacibus alis; ablegavit ilicò novem ex suis familiaribus ad Sinanum Patrem, id temporis in Muldavia cum exercitu suo æquè passuro hærentem: qui penes Mohatzium (Ludovici Regis funestissimo interitu. Anno XXVI. nobilitatum) ab Hungaris exploratoribus intercepti: abiecerant istos literarum sacculos (pro sigilli munimento insuunt Turcæ literas suas panniculis, & Sultani præcipuè aureis) in proximam vallem: At

At illi occultandi omen acceptantes retulerunt oculos, ex quibus Beglerbegi epistola de prompta ita se habuit.

Pater, gaudebis mecum, quia cum novo duce Germano alterum pedem argenteum habente, (hoc illi cognominis ex altero vitioso crure incliderunt) instructa acie victor pugnavi, illo ut nostri aiunt, cæso vel certè graviter vulnerato.

Non credis, quanto astu copias suas distribuerit, strygonio varijs aggeribus undiquaque circumvallato. Verùm DEVS adfuit militi, ac virtuti nostræ, ut quamvis non castris plurimis tamen belli machinis fuerint exuti, quemadmodum nunciij mei copiosius exponunt, quibus fidem certò habe. At cura, ut novo milite juver, quia tam copiosa hostium sunt castra, ut credam nullo unquam tempore contra nos fuisse maiora: Et quotidie novis copijs augentur: quod persuadet mihi totum Christianitatis orbem in ruinam nostri conspirasse. Nam cognovimus quinquaginta millia Italorum esse in procinctu: quibus cladem acceptam resarcire, ac fratribus nostris periculose obsessis terrori esse possunt. Audita enim tormentorum tonitrua hic Budæ sentio, quibus non solum populus, sed etiam miles noster propioris periculi metu summoperè commoveatur. Vale ac DEVM pro nobis ora.

Scriptæ erant hæ literæ iuxta compitum nostrum 6. Augusti. cordicitus risi, veritatem facti meretricijs verbis occultari. Ego illi talem triumphum non invideo, sed miror magis istam gentem nullis cladibus fatigari: semper vult vincere, non vinci: plus subsidij in dolosis armis, quam vera virtute habens collocatum.

Signa militaria viginti septem ad Mansfeldium relata, quæ postero die in Thomano vallo spectatum obsessis præbita Pragæ, sunt per illustrem juvenem Henricum Chalonium ex vetusta Principum Auræcorum nobilitate Caroli huius Mansfeldij ex sorore nepotem ad Cæsar. Augustum remissa. Iam su-

F pererant

pererant castra hostium, in quibus diripiendis, non una ducum fuit opinio. Erant, qui tam nobilem victoriam absque direptione castrorum dicerent imperfectam: alij fortunæ mensura contenti, maius periculi aspernabantur, quod satius esse putent, hostis sanguine satiatis, partæ victoriæ triumphum duriori castrorum exitu commaculati: nunquam divites fore, qui nimium petant: & suis quoque finis habendi esto.

Hæc inter fluctuavit Mansfeldius? diripiendæ nê castra militiæ, vel ob præsidij relictæ metum relinquat intacta, incertus.

Accessit Marchio Burgovius, & hærentem gravi alloquio confirmavit: vacua esse defensorum, & qui relictæ, nullam vim ob reliquos casus expectare. Illam esse devicti exercitus conditionem, ut quicquid rerum post se trahant, victorum præmia in medio relinquuntur. Hostem mille vijs per avia saltuum effugisse: nihil periculi abs sociatis impendi: incolumitatem vitæ, non papiliones illis curæ. Quod si aliud per exploratores cognitum: partiatur secum illas curas, qui cunctis audientibus se offerat cum pauculo equitatu omnia prius explorare, quam unius hominis manus periclitetur.

Quibus, & alijs rationibus obtinuit castra diripiendæ præcessit primus subito: millia carrorum, lixarum, calonium inferebantur: omnia in lucro, nihil in pretio fuit.

Beglerbegi papilio cessit Mansfeldio, cuius elaboratum opus decem millibus talerorum æstimabatur: Tela fuit Bombicea, colore arquato, forma sicuti omnium rotunda.

Duæ januæ patebant: una alteri recto introitu obversa. Intrinsecus omnia erant auro, varijs operibus intertexta: quæ ductuum figura literas Turcicas exprimebant, quæ inter medius serici nitor fuit insignis: quod extremis oris Attalica in pulcherri-

MILITIA HVNGARA.

35

cherrimos anfractus diducta ambiebat. Insuper suos habuit parietes medijs lignis certo spatio telæ infutis, quæ terræ infixæ, quamvis stationem firmabant: præter hæc ne ulla pluviosa tempestate madefieret; pallium superius super inductum, quod extremas ambitus oras adæquans: atque in declive pariter descendens, aquam collectam per stillicidia instar canalıs in terram demittebat.

In hoc tentorio inventa etiam sunt venustissima tapeta, sicuti etiamnum quadraginta pretiosissimæ patinæ, quas vulgò dicunt, procellanas, & certa virtus illorum est: quod veneno attacktæ in mille partes sese diffundunt, Verùm ab ignaro milite partim ruptæ, partim triobulari pretio venditæ, ut nulla ferè ad Mansfeldij manus integra pervenerit.

Ego septem habui, præstantissimas, & Maiori canas credens commutavi. nunc bis centum aureis vellem redimere, sed frustra mortales præteritorum memoria dolent. Militare forum, & nundinæ sunt plenæ umbrarum, quia ex rerum multitudine subito quis optimum melioris spe fastidit: incerto certam vendens, similis illi, quem dicunt, ignem è longinquo atalisse, ut aviculas in sylva circumvolitantes asseret. Omnia regunt oculi: nunc quis onerat sese vestimentis, mox aliud aspectans, prima suburræ ofor, illud apprehendit: donec sæpè vacuus, ant mera scrutinia miserè baiulans revertatur.

Si quærat quis de numero papilionum fanè incertus & benè magnus est. Hac enim hora quævis militum stationes in omnibus castrorum partibus instar oppidi Castrensibus tentorium casis albescere videmus.

Plurimi decem millia, & eò plus arbitrantur: quadringenti Cameli, & totidem ferè muli adducti: sexaginta etiam capita ante Beglerbegi tentorium reperta: quæ

inter Iohannis Recchini & Brandensteinij Hipparchorum, nobilitate Francica oriundorum noscebantur: qui cum pridie infeliciter pugnassemus, fortiter cum ducentis alijs occubuerunt.

Et videns ista Mansfeldius ingemuit primò: tandem ad circumstantes: ulti sumus horum sanguinem, & nemo est omnium nostrum vita dignus, qui mortis metu militare obsequium dolosè ignorat. Iusta igitur magnificè illis fieri iubeo, & alea belli me cum alijs conservatum credo. Hæc dicens: Nostis ne quid ego passus ait? pridie progrediebar, ad illos, qui extra ordinem pugnabant, ut viderem quo in loco res nostra esset: constiti paululum oculis ad omnia intentis subito ex quatuor Turcis unus hasta me infesta rectâ petijt, atque ingenti clamore provolans adeò vjcinum me hostili manu attigit, ut nihil tale opinantem dextra collo iniecta equo ferè deturbasset. Quod ulturus, qui circa me erant iussi fugientem insequi, ex quorum numero ille (notans me qui astiti proximus, cum hæc V. Aug. referrentur) fuit unus, cui pro capite allato equum donavi.

Et verè dico, me nunquàm credidisse tanta ferocitate istos barbaros ad arma duci: credo illos nihil pensi habere vitæ suæ: omnia in furore belli fovere. Sed spero me citò ab illis quicquid artis habeant disciturum: Deindè & propius & sapius gliscendi campo coniungemur.

Hiscè verbis recepit se ad papilionem, ubi milites cum muneribus frequentes obtulère. Acinaces ex fusili ferro Damasceno, auro & argento indutas. Scura Armenia ex serico virgas ambiente intexta: longissimos cultellos: Beglerbegi atque Begorum armaturas, vexilla, servos & quicquid nobilius hosti excussum.

Vnum fuit mirabile: ligneum pedem à Palfiano equite afferri, quem Turcicus centurio in locum dextri tormento quondam

quondam avulsi, adeò aptè suis coloribus sinistri tibialibus parrem fabrefactum suffecerat, ut dum equo veheretur nemo appensum putaret. Deturbatus autem alterno pede cuspidi est innixus, ex quo vitium agnitum, & fugam desperans, ab Hungaro necatus.

Risit Mansfeldius ad ista: & Turcæ, ait, me Ducem appellant cum argenteo pede: quòd satius esset, quàm ligneo sustentari. At miror hunc unipedem ad bellum, ad pugnas redisse; quod nos Germani non facitaremus.

Vnde colligo: magnæ illis militiam curæ: nec vitam alijs quàm armorum studijs sustentari: quàm Reipubl. curam illis invideo, nostris opto.

Deinde ad milites? laudo virtutem vestram: & munera gratus accepto: quod nummorũ reddo, solatium, non pretium est laborum: sitis læti, & vini poculo invicem gaudete, nam Germanicum est: Saltum sequi potum: sat hodie saltavimus, & malus est qui villum nobis invidet: Hæc dicens, vocavit promocondum, ne quis nisi cyatho refectus dimitteretur: quod etiam pro militari festivitate factum.

Hic finis pugnæ, atque illius diei exitus fuit, in quo belli alea mihi parumper favit liberato cum Beglerbegi fuga ergastulo illius aggeris, in quod invitus intrudebar: adiunxi me subito velitibus Vallonum, qui fugientibus usque ad montium cacumina instabant: cæduntur ubique Janitschari præcipuè qui cursu defessi armis abiectis veniam vitæ peccabantur, sed frustra: nemini ex omnibus parcebatur: gladius hausit omnes.

Quæ non equorum copia in arbutis inventa? vidi, ut vivam, qui singuli decem & plures post se trahebant, posteriorum frenis primorum caudæ alligatis. Vestimentorum, imò etiam ocrearum atque tentipelliorum in vijs magna seges; quod risui fuit istis Vallonibus tantam esse metus vim, ut pedibus addere alas, atque vestitos fugæ incitamento nudare possit.

Sequenti die misit me Princeps cum viginti quatuor carribus, ut cadavera inter stationes militum inventa juberem devehì ad Danubium, in eumque projici, ne castris foetori infectis contagium oriretur: Quod diligenter executurus bis oneravi omnes, saltem illis in locis, qui proximi castris cumulatim sordebant: qui sparsim unà cum equis iacebant, illos reliqui.

Post meridiem (5. August.) misit Palsius aliquot ex suis, qui Principis nomine Begum per colloquium ad deditiorem invitent. Ast ille cum Janitscharorum tribuno æquè ut ipsemet cano descendens respondit: Viginti septem annos stipendium habeo à potenti meo Cæsare: qui hoc propugnaculū mihi tradidit, sperans me talem fore, qualem me futurum promisi & absit, illum mei fiducia falli. Me canum vides, & suadebis ne caniciem meam ferrarum cumulo tectam deditiōnis ignominia conspurcari? absit; neque lapillum vobis petentibus dabo, minus munitissimam arcem, quam potentissimus Solymanus præsens exercitui, suo imperio adiecit.

Decem millia (simulatè) militum heri nobis subsidio venère, quarum virtutib. freti, agemus, quod nostrum est: Vos similiter, quod vestrum est, agitote.

Mansfeldius verò hæc audiens, viginti quatuor machinis integrum biduum fulminando residua moenia tantopèrè demolitus est, ut hostis nullibi, quàm subtus terra in cellis se cum imbelli turba texerit defensum; quæ salus etiam incerta.

Nam plurimi ab ingenti lapidum mole contriti, & qui ad excubias collocati clanculum absconditi, se ruderem altitudine tuebantur.

Tùm Mansfeldius: credo illos esse dementes, quòd omni fatalis spe destituti, mortem sibi accelerent, cum me agratia vivere

vere possent. Esto: vulpecula multas habet effugij vias: & ego alia ratione aggrediar, ut melius incallescant.

Fuit 7. August. cùm hæc diceret: quo die primitus cepit secundum (& paulò ante senserat malè) conqueri de rictu corporis, de cruciatu intestinorum, ut quævis minima commotio acutis pareret dolores. Sic permanens in papillione, misit, qui Principem Borgovium suis verbis rogarent, ut venirent ad se.

Qui subito adventant longas ab illo audivit querelas, de valetudinis imbecillitate, quæ impediatur, quò minus solita munia in castris, in munitionibus quotidie visendis obire possit: petere plurimum ut morbi sui ratione habita, imperij curam in se suscipiat: neque patiatur militum habenas licentiore disciplina laxari: satisfactum sibi plurimum, si cepto cursu omnia instituantur.

Indoluit Marchio graviter: & medicos adhibendos suadet, sibi unum Octavianum Roboretum, cuius docta felicitas multis experimentis sit probata; offerre, si placeat: neque in mundo quid habere, quod gratias sibi ac diuturna illius vita esse possit.

Gratias agere Mansfeldius; & quia solum Chirurgum pro vulneribus, non medicum pro morbis habeat, acceptare medici operam, donec alij etiam à se vocati adventarent. Sed vereor ait, ne Hungaria me funus suum videat, quia longè acutiores sunt mei dolores, quàm ut ullo sensu exprimi possint. Verùm propterea non despondebo animùm, qui sæpè graviora passus, finem huius aliquando spero: Hisce dictis discessit Marchio.

Mansfeldius papillionis pertæsus, naviculam ex Danubio in monticellam extrahi iussit, in qua fuit hipocaus-
stum

stum suis fenestris per lucidum atque nullo vento pervium: in hoc biduum decubuit, admodum quietus.

Die Mercurij, qui nonus est Aug. Comarinum est adverso flumine tractu equorum subvectus: adhibita equitum ala, qui pone litius legendo, comitarentur.

Miserat ex Vienna Sereniss. Archidux Matthias Archimedicū suum Bartholomæum Paravacinum Rhætum, qui cum solus cum paucis famulatu ascendit, reliquis medicis dato munere domum dimissis. Cū verò familiares hunc abeundi animū persentiscerent, nunciarunt ilicò Marchioni ac Palsio, ut marent, si alloqui vellent: Inibi rem certò esse, ut Comaronium, transportetur.

Inventus est Marchio apud Mediccum Principem in proximo aggere, qui oppidum vallabat.

Accurrerunt utrique subitò: & pari celeritate affuit quoque Palsius: petierunt omnes, ut maneret: discessu, hostibus animum addi, & militi Christiano auferri: Ne patiatur Barbaros vana insolentia tumidos eloriari, prælio à se occisum: pauca restare, quo minus & oppido & arce potiatur. Quod si verò militi, absentia ipsius innotuerit, ad omnia fore tardum; disciplinæ impatientē, cuius huiusq; fuerit tenacissim°. Præterea, si loci commoditas quærat: nihil interesse, utrum Comarini, aut in castris decumbat: castra illi esse propugnaculum, & totum exercitum corporis custodem,

Perstit Mansfeldius incepto: patiamini ait: me animi causa exspatiari, non diu abiero, si DEVS velit. Vos interim unanimes estote, cepto pede obsidium fortiter urgete.

Imperium esto penes Principem meum (hoc desiderabili clementiæ titulo semper compellavit) Burgovium Marchionem, cui opto ut tales vos habeat, qualis ego semper sum magna latitia mea expertus: pacificos, obedientes diligentes.

Et rogo vos per DEVM, ut lege militari omnia tractetis

nihil

nihil pensi habentes illorum consiliorum, quæ sola opinione in expertorum pulchrè magis quàm vera declamitantur. Dein de quoque peto, ut severè fontes puniendo miserimam plebem à quavis iniuria defendatis.

Iusti amator DEVS in hac & æterna vita, vobis rependet: sanctè cælitus iubens, ut quantum amoris erga Christianam Rempubl. devotissimo erga illam atque Augustum Cæs. obsequio geratis: tantum odij contra hostem ruinæ illorum cupidi æternum sincerè foveatis, Valet.

His verbis navigium ex sabulo promotum: remi adacti, & postero die Comaronum delatus, ubi quæ fuit nobilissima, sibi assignatam occupavit stationem. Eandem hoc tempore movit se Vienna cum Losensteiniana turma prætoria Sereniss. Archidux Matthias, designatus belli Imperator: & per celerem nuncium in itinere admonitus, Mansfeldium lethalis morbi causa castris abesse: Illicò per equos dispositos cum pauculo comitatu properavit Comarinum, ut exacta prius ratione omnium rerum habita, exercitui præesset.

Verùm invida fortuna, sicut in multis alijs rebus: ita quoque hac voti sui felicitate magnanimum Principem destituit, mortuo pridè quando iam advenerat. Fuit is obitus sui dies 14. August. intra octavam, & nonam horas vespertinas, & non minus piè quàm fortiter obdormivit, animo sibi ex divinis oraculis obfirmato. Ita enim semper ad suos: Ne puteis me invitum mori, qui dudum hoc iter sum meditatus: nec acerbiores dolores sentio, quàm quod Augustissimus Cæsar fidelium ministrorum valdè inops: me fidum & utilem famulum inauspicato amittat.

Hæc inter sæpè interrogavit suos, præcipue sibi olim familiarem Balthasarum Fridericum ab Ossa, Vetusta nobilitate Misnica & rerum usu conspicuum, quid audiant de Strygonio? num satis ne salva omnia: Et illis semper grata respondendibus,

G venit

venit cursor ex castris à Burgauio Marchione missus, qui nunciaret: heri. h. e. XIII. Aug. tempore pomeridiano victri-
 cibus signis expugnatum esse oppidum Strygoniense, quod pro-
 ximum arci adhærebat.

Quo Euangelio tantoperè lætatus est, vt erecto corpore
 nuncium porrecta dextra salutârît, atque aureo torque iusserit
 donandum. Ilicò apud se confidentem quæsiuit de ratione il-
 lius successus; ad quæ nuncius breuiter vt res fuit: Princeps
 Burgouius autor est totius rei: nam primus suæ ipsius vitæ con-
 temptu legiones adduxit: quæ munitiones, quæ valli sepimen-
 ta perrumpenda ostendit: tardum militem coëgit: fessos ab-
 duxit: alios & quidem sex cohortes suæ ipsius legionis, cum re-
 liqui deficerent, magno ardore ad extrema descensurus immi-
 sit, quarum sociato labore reliquis militibus animi additi: atq;
 hostis ex vallo in oppidum, ex oppido in arcem fugatus, magna
 omnium parte ad internecionem cæsa: quos interfuit ipsemct
 Caralybegus atque Ianitscharorum Capitaneus, vtriq; longa
 Canicie & diuturna militia supra omnes clari deinde plurimi
 equorum educti: frumenti etiam copia non parua. Nunc ab
 hoste incensa ciuitas ardet lucidissimè, ac fumantem hîc videre
 licet.

DE O meo, ait Mansfeldius, grata mente piè voueo, quòd
 priusquam moriar hoc me Euangelio refocillârît. Verùm age
 mi amice? Quî hostis ciuitatem accendere potuit? Mox Via-
 tor: per latentes viarum anfractus variè ductos seminauerat in
 diuersis ædibus magnam pyrij pulueris vim, quæ partim vascu-
 lis inclusa, partim rudicumulo congesta, rursus nouis se-
 mentorum riuulis circulari cursu terminabatur in profunda
 quadam cella: quæ plus ac centum vasculis plena rigebat.
 Vnde factum est, vt igneus funiculus ex arce coniectus inuene-
 rit

rit fomitem vbivis: qui rapidissimo fulminanti cursu circum- circa exeso seminario puluere pererrans, reperit, cumulatam, qui maximo tonitru disclusus, vno momento integram hausit ciuitatem, vt meris ignis latissimè illuxerit, quomodum hac hora videtur. O dolosa gens, ait Mansfeldius, Turcarum est: Et multi ex nostris perierunt? ferro pauci respondit nuncius, at igne quadraginta ferè, illorum præcipuè qui vulnerati ab exitus interclusos, atque Centurionum inhumanam negligentiam relictæ fuerunt. Nimirum Princeps ait, nos Germani parùm sumus pristini Germani, quia nemo alterius infortunio mouetur: minus in belli periculis commilitonem suum, quis iuuat, cum iuuare possit. Ducum illa, non gentis est culpa: Statueram ego vindicare hanc quoque ignauiam, sed vita mea est in manu DEI, cuius voluntati omnia commisi.

Hæc dicens: Vinum depoposcit: quo epoto in dextrum latus se inclinauit, quietus per duas ferè horas, ac si profundæ cogitationi esset immersus. Euigilans deindè plurimùm est sollicitè precatus: quoque positu corporis iam diu iacuerat, eò etiam nulla oris aut visus toruitate visa, est sicuti dixi paulò ante nonam horam vespertinam extinctus, Anno ætatis quinquagesimo tertio: vndecimo die post Turcas prælio devictos. Hic finis vitæ. hic exitus optimi Herois fuit, quem si fata nobis conseruassent.

*Vltro Asiam magno Germania ad fœdera bello
Venturam et nostros ea fata manere nepotes.*

Habuiſſet enim inclytus Archidux, qui in omnib. operam vicariam præstiturus Austriacam mansuetudinem Saxonica severitate compensasset: tantò ad fontes puniendum proclivior,

quantò ille ad ignoscendum benignior, sui abusum hoc socio omnium, iustè vindicasset. Nihil enim magis in illo sum admiratus, quam ardens Reipubl. studium: cui se penitus absque ullius avari lucri opinione manciparat. Verùm, quid iuvat hæc pluribus commemorare: Vt malorum memoria iucunda esse solet, ita optimorum valdè acerba, ingenti desiderio suis votis destituito: liberalis fuit, modestus, humanus, verax, comis fuit, apertè germanus fuit.

Vidi cùm Praga proficisceretur quinquaginta sæpè milites obviam habuisse, quibus singulis aureum donavit. In castris nemo æger alimenti inopiam est passus, pecunijs & comenatu omnes juvabanrur.

Si quis ab hoste vulneratus illi occurrit, nunquam à facie absque aureo vel Ioachimico est dimissus: egentem verbis solari, fortitudinem laudare, præmia & honores polliceri. Ex quo factum est, ut quàm manè iusserit crumenam aureis adimpleri, semper vesperi vacuam reportarit: & semel ad me, marsupio ostenso: ecce quàm dives sim: manè ingessi centum Ioachimicos, nunc duo super sunt: reliquos donativo erogavi, quod diurnum modò est pensum.

Et qui credit, me unicum obulum ex stipendio meo lucrifacturum; ille non solùm mihi est iniurius, sed etiam pessimi genij homo, inter bellorum causas non distinguit.

Ego inter belgica arma natus & enutritus, nihil pensi amplius illorum habeo, quia libidinosa magis, quàm necessaria medijs genijs componi possunt.

At Turcicus prædo arma infert orbi, ut vel totum servire, aut Christi DEI odio æterni cruciatus premio avitam religionem exuere cogat: Quo in fortunio, nullum maius esse potest. Hæc & alia plurima hunc in modum sæpè solitus est differere, admoniturus quosdam belli cauponatores, ut cessent humanum carnem ulterius pundinari: At frustra querimus fundam Barathri.

Nono Iulij, cum Caralybegus armata manu ingrederetur Strygonium, & Hungara gens, quæ parva numero ad impediendum missa partim fuerit cæsa, partim fugata: quotquot sanè vulnerati offerebantur, omnes laudatos remuneravit: satisfactum officio dicitans: vindictæ modum superesse, quem brevi daturus. Nunquam visit extra castra munitiones, quin militi præfidiario semper dederit Congiarjum, idque Principum more magnificum, uno urni dolio asserens, optimos sæpè milites latere tectos.

Palfiana diligentia Coccaro capto, catenam iniecit collo cuiusdam Hungari, nomine parvi VVolgangi Comaroniensis Vicarij, quòd primus illo nuncio anteverterit alios.

Ego etiam id temporis & meum quo advectus, & alium præda oblatum geminos perdidi equos: unum famuli incuria: alterum avari militis potentia, proptereà quod omnes plateæ armorum plenæ, atque memini alia, quàm qua ingressus est, per scalas via daretur.

Rediens vesperi, audivi omnia mihi recensentem, quæ passus: Et subito: quia militiam amas: nulla pericula subterfugis: labores toleranter suffers: alium equum ex meis reddo, utere tuo, & sacrum hoc bellum ama.

Ego agere gratias, qua par fuit, submissi animi observantia, & tacitè lætus gestire: infortunium fortuna rependi.

Quarto die post ceptam obsidionem transfugit Strygonio ad nos provisor arcis: pietatem simulans Christianam, cuius devotione polliceri Mansfeldio intra biduum, & arcem & oppidum se curatore tradi. Fluctuavit Princeps, alij persuadere absque periculo illa credi, quod esset illius præfidiij, Turcarum præcipuus: neque ipsemet Bego, tum temporis absente inferior: credidit Princeps studiosè; atque ut verum exprimeret Transfugam blandimentis munerum devicit: cuius malitia corpore in minutissimas partes dissecto, est suo ipsius sanguine

guine vindicata. Quod refero, vt quævis alia, solius liberalitatis exempla, quod alij malè odorant non sensi.

De modèstia filebo, quia non Principum, sed privatorum est virtus: quorum suppellex per se angusta, inanem fumum ambitionis fastidit: verùm magna sunt decoris spatia, quemvis hominum circumscripta. Verbo dicam omnia, me nunquã inani fastu æstuantem vidissè: Ita semper de se: Novus sum miles hoc in regno, et hostis mihi neque victoria neque clade cognitus. At discam jugiter, quæ nescio, et discam ab illis, quorum merita præ alijs decantantur: neque adeò inops sum mentis, ut nesciam de actis iudicare.

Sicut egregius Architectus uni versali scientia instructus, varia ædificiorum genera, pro commoditate loci extruit: Ita Imperator quoque belli, et quivis alius Martiæ scholæ addictus, ex loco atque hostium genere, non discit novam militiam, sed veræ militiæ usum, nõ secº ac Iure consultus, infinitas ut vocant, factorum species: ex legum: idæa dinoscit, etiam si nulli certæ legi subjiciantur. Nam verus artifex usu artificij nunquam destitui potest.

Et video hîc oppida et arces esse quemad: in Belgio: nec aliam belli Iurium rationem, atque ubivis gentium fuerit semper: in loco, in situ, in hostis conditione, est sola differentia: quæ singula, non universa tangit, quorum illa ad solum momentaneum usum: hæc æternum artis magisterium spectant.

In milite nihil est diversi, quia eadem ubique armorum utendorum est ratio: solos Duces oportet oculatum iudicium habere: quod nunquã in singulis rerum gerendarum occasionibus fallat, nisi quis fortunam inscitæ suæ velamentum accuset. Hactenus ille, et prudenter & verè.

Vnde ortum est desiderium novos amicos ex Hungariæ ducibus eligendi, quos inter magno apud ipsum loco fuit: In-clitus Comes Franciscus Nadaşdy, sola illustri fama, non fami-
miliari

miliaritate cognitus cui adhuc castris absenti sua manu sæpè amicissimas scripsit literas , quòd sibi & patriæ gaudeat , ob res præclarè ab illo gestas : quoque à multis annis ambiverit amicitiam illius : sincerus & honorum , & virtutum amator , neque nihil habeat optatiùs , quàm vt tali focio & amico in Hungariæ regno patria sua vti concedatur : rogare plurimùm , vt venire ad se in castra , & vicariam sæpè operam in hostium quotidie ad castrorum valla superbientium studio fallendo , sicuti etiam diurnum sui desiderium amico alloquio explere velit.

Non diu venit Nadaſdy , Comite Francisco Dersfij de Serdahel Barone , bello & nobilitate clarissimo , cum quintæ expertissimis equitibus , totidem ferè domi contra Papienses atque Iaurinenses Turcas quotidie ad portam Sarvvarinam obequitantes , relictis.

At inclemens fortuna invidit vtrisque mutui aspectus felicitatem , quia postridie quàm princeps Comarini decesserat , Nadaſtius in castra venit : neque hodie adhuc intempestivum obitum satis elugere potest.

Sequitur humanitas , cuius laude nemini cessit : à puero salutatus resalutavit , senioribus assurrexit , iuvenes decenter honoravit : neque saltem natura , sed artes quoque liberales talem genuerunt , quarum præsidio ad omnes hominum mores erat munitus : quicquid diserebat profundis rationibus ex literario campo nitebatur . Et semel ad circumstantes , cum latine ad Hungaros loqueretur ; sine dubio me Idiotam existimatis : sanè arma sine literis , sunt gladius sine capulo , & currus absque temone : Quod parvum didici , quovis auro mihi & carius & gratius est.

Louanij septem , Parisijs quatuor annos studiorum causa vixi : & summum credo prudentiæ cacumen , si quis ab optimis mortalium , quid quoq; in vitæ statu sit optimum , gnaviter perdiscit.

perdisit, nullius etiam seculi moribus neglectis, quod solum mortui cōsiliarij. h. e. libri docent. Neq; inficior plerisq; nostri ævi ducibus sordere istæc, sed neque lauream olent, & longè meliores hoc consilio meo essent futuri: Ego literas amo, & quotidie discō: inexpertam philosophiam Reipubl. inutilem odi.

Huic literaturæ accessit variarum linguarum cognitio, quarum idiomata, non secus atque in sua cuiusque terra natus apprimè novit: inter Gallos optimè: inter Hispanos magnifice: inter Italos eleganter: inter Belgas propriissime locutus: ut nisi Germanum quis præscisset, hac sola linguarum diversitate in ipsa vernacula fuisset falsus: neque Caro verba sua nundinabatur, sed affabilis omnia ipsemet alloquio expediebat.

In more habuit, quoties militem in opere quodam valli aut fossa efficienda exercebat: ferramenta penes suum tentorium reposita haberet, quæ manè acceptantibus annumerabat; & vesperi rursus sua sæpè manu recipiebat, ne iusso militum numero falleretur. Opere iam ex votis confecto, milites laudavit, congiarum promissum lætus exoluit: hunc se in Gallijs, alterum in Belgico vidisse ostendit: Illi acclamantes operam deferre, ac nulli unquam parcituros labori affirmare: Quid scribam, gratiarum filius fuit.

Ad finem propero, si veracem prius, atque candidum notavero. Dum vixi cum varijs ingenijs fui in diversa Orbis parte conflictatus, quorum quisque suo genio ad navos, atque ornamenta incitabatur. Et igneum Mansfeldij ingenium dixi antè. At mitius omnia sinistra tulit: mendacis in verecundam frontem ferre non potuit: dicta & facta iuxrà voluit haberi, uno mentis atque oris consensu.

Qui verba simulet, nunquam illi fuit amicus: & sapius ardenti animo, quando feraces literas promissionum lectitabat ad familiares suos: scribunt mihi grata, & ludunt mecum factis:

factis: haud patiar, si alicubi offendero, seuere vindicabo. Ita ne sumus Germani, vt datam fidem ex voluntate, non promissionis necessitate præstemus? Oi me infelicem, qui ad ista secula sim referuatus: ITA & NON, sunt vincula Germanæ mentis, quorum si quis iura medio fucato ingenio aspernatur, haud Germanus sed alterius cuiusdam mercatoriæ nationis homo est. Mihi verba sit iuramentum, ac quid vis pati malo quàm vt promissa non præstem, vel alijs dolosa fingentibus condonem.

Hanc veritatis religionem comitabatur insignis quidam aperta atq; Germanæ mentis candor: nihil corde suppressans, quod dicendum alijs mordebat: apertè amicus, apertè inimicus fuit, neque fronte odium vel amicitiam occultabat.

Audiui, cùm famosis legionum atq; cohortium præfectis grauiam in os dixerit: ineptitudinem militiæ arguens, atque ignauiam, somnolentiam, timiditatem, avaritiam, & alios pessimos quorundam mores acerbè incufabat: Ita ne milites sumus, vt comptuliantibus muliercularum splendeamus: periculi metu assignatam stationem deseramus? Non patiar, aut mori me adigent, aut ego illos. Et verè dico: quod nunquam expertus, militem Germanum minus valere atq; hîc. Stipendia merui inter VVallones, Hispanos, Italos, Gallos, Belgas dux omnium, milites quoque inter omnes: assaltu & acie vires omnium expertus. At me CHRISTE, quo Germanus peditatus non peruenit, nunquam alius cuiuscunque sit nationis peruenturum credo: atqui volunt duci ab optimis Præfectis, qui ordinem & leges disciplinae militaris norunt, quiq; primi audiendo prælucent.

His verbis recensuit plurima exempla, quæ in Gallijs, in Belgio à Germanis legionibus ad invidiam omnium nationum laudabiliter acta. Vnam exgressit Barlemontanam, quæ septem cohortibus ferro penetrarit totum Belgium, vsq; ad Galliarum fines tot victorijs nobilitata, vt inauspicata gestorum admira-

tionem, cognomen à septem Diabolis fortiretur; quæ res per se aperta, non indiget argumento? quærat quiuis miles, qui Belgium attentauit, omnia & longè plura dicet: Ego ipsemet comperi & certus vera confirmo.

Verùm hodiè minor est nostra laus, quia verum militiæ iter plerique ducum vel ignorant, vel deliciarum sordibus deliniti aspernantur. De peditatu loquor, cui nunquam minus atq; hodiè est tributum, causa est in promptu, quæ singulos, non vniuersos tangit. Germanorum gens eadem est, quæ fuit semper: nobilitate, excelso animo, fortitudine bellica, & quæuis potentissimæ rationis laude illustris: sed Martia schola deest, quam opto: & mercatoria bella externa plurimum nocuerunt, honesta ambitione in auaritiam versa: Quod sancta patria luget, hostis ridet.

Ignosce obsecro si euagor, quia instar naucleri abrumpor dolenti affectuum violentia ad aliam portum: Qui non dolorem, milites bella ignorare. Dicere volui de germana Germanitate Mansfeldij nostri, quam plurimis documentis est publicè testatus, sed res in aperto est, & ardentes faces à lumine solis obscurantur.

Hoc doleo, esse nostro æuo Germanos, quibus dedecori sunt mores nostri, quorum laus apud maiores cepta totum orbem est peruagata. Externam regionem quis hodiè attigit? Italica est totus, vestitu, moribus, gestu: Romani Censores hæc quondam prohibebant. Et veteres Germani adeò fuerunt germanitatis suæ tenaces, vt neque permiserint quenquam ad se commeari cuius consuetudine pristini mores corrumpentur, atque nouis illecebris deliniti, ad animos effoeminandos ducerentur. Et sæpius publicè Mansfeldius ad amicos: Sanè à maiorum disciplina & vestigijs degeneramus; externis delitijs indulgemus, veram militiam fastidimus, necessariam ignoramus, laboriosam aspernamur. Ego adolescens inter gregarios

rios relatus : hodiè nostri nobiles excunis ad signa, ex literarioludo ad præfecturas, ex gynæceo ad legiones conscribi volunt, auro non hastis splendent : cæci ducunt cæcos ; inexper-ti inexpertos : Qui tandem triumphemus ? Hinc me CHRIS-STE judico, aut pristinum militiæ usum solitâ cauponatione posthabita reuocandum, aut tardè laureati ouantes ingredie-
mur. Generari & nasci à Principibus, ac quouis alio nobilio-
re loco est fortuitum, nec vltra æstimatur. Virtutes artium ex
disciplina, & iudicium belli ab experientia promanat : quod
germana mente loquor, nullius inuidia, sed rei veritate moni-
tus, quia video delicatulos quosdam valdè implumes volare :
saltem veniat Sereniss. belli Imperator Archidux Matthias, cle-
mentissimus meus Princeps ad castra, inueniemus medicinam
vtriq̄ue, vt hic morbus dextrè curetur : Et miror nihil grauius
ob quorundam vitia passum. Hactenus ille : quod repeto, si-
cuti multoties stomachabundus repetiuit.

Num iusta fuerit querelæ causa, non meum est indagare, qui exercitus est Princeps melius omnia experitur : ingens est beneficium DEI huiusque minori cum periculo belligera-
tum. Quis ducum belli talia inulcus patietur ? Ego humi-
litem meam noui, at decies maluissem mori, quàm illa suf-
ferre, quæ Archidux hoc biennio à petulanti caterua inter
maxima vita pericula est sufferre coactus. Atque hactenus de
altero capite h. e. virtute.

Proximo loco abest autoritas, quæ virtutum est filia,
ex quarum admiratione conciliatur, hæc quanta fuerit in
MANSFELDIO, dicent alij, qui castra nostra viderunt,
in quorum angulo quiuis ab officio denij ad solum nomen
contremiscebant. consilia erant præceptum, atque admo-
nitiones parendi necessitatem afferebant. Quocunque

incessit ingens comitantium numerus cōspiciebatur: ait, aiunt: negat, negant. Vt verbo dicam, solus imperabat: vnicus & consilij & factorum autor.

» Vltimum libabo, quod ex quatuor propositis, est felicitas,
 » occulta rerum prosperitas, ortum habens ex fato atque huma-
 » na prouidentia, quæ tantò sæpè inconstantius agentem fallit,
 » quantò magis ille in verita, mentis errore præcipitatur. A pri-
 » mis vnguiculis vsque ad mortis articulus est multum periclitatus: terra, mari, morbo, incantationibus, conflictu, & fausto sidere semper euasit.

Antè biennium est in Gallias cum exercitu missus: vbi intra duos menses, decem munitissimas arces atque vrbes, partim vi, partim deditione expugnauit. Verum enimuero nihil omnium & hæc, & millies alia sunt, si quis ad rationis momenta reuocet, quæ maxima Hungaro, bello euenerunt: In Belgico magna gessit, fateor: at ancipiti sæpius fortuna, quæ annuens ad pauculos dies illustri fama beauit: despondens, inuida multorum calumnia oneravit. Quid? re feliciter gesta, plures honorum ac laborum habuit socios: Centurio, miles, præfecti, suam sibi partem vendicarunt.

Hic in Hungaria quicquid à viuo benè gestum, totum habuit suum: nihil huic aut alteri, sed omnia illi ferè ascribebantur. Quod maius est: opinione paradoxon, at ratione symbolum adfero, licet gloriæ suæ, non nobis satis vixerit: tamen eo ipso feliciter obiisse, quòd plurimo honorum semento iacto instabiles fortunæ casus non expectarit. Ac memini, me aliquando lectitasse apud Græcum doctorem: ablegasse patrem filium suum ad externas prouincias cum hoc voto: Fili ad exteros abi, & honori stude: quo parto, citiùs morere. Innuens nimirum, magnam esse partem humanæ felicitatis, si quis ad summa dignitatum fastigia elatus, statu integro prius decore abit, quàm fortunæ instabilitate adimam rursus dilabetur.

Vidimus

Vidimus in mundo plurimas, qui nobis exemplo esse possunt, Ex omnibus nominabo: Mitridatem, Annibalem, Marium, Pompeium. Et nostra tempestate, Albanum Principem, Iohannem Basilium, Moscum, & si tutum esset, plures ex nostro ævo. Nam euenit sæpè, vt quis subito illustri fama orbem habeat minorem: mox inauspicato quid gerens, pessimè vniuersim audiant, exemplo Athenarum ducum, qui vltimò plerunq; ignominioso morte ab vnius infortunij culpam necati. Quod Romana prudentia, quo vis rerum auspicio improbauit, occultis factorum vijs ab humano studio disunctis.

Quæ fortuna etiam hodie Turcicos præfectos comitatur: quorum pauci natura, pleriq; violenter ex stulta infortunij opinione spirituum meatu fune collo reuincta clauso interimuntur. Et sanè magnus ille vir est, qui cum fortuna contra hostem, & cum restaurato exercitu contra fortunã bella gerit, exemplo illorum ducum, qui victores modesti & victi magnanimi extiterunt.

Mansfeldius noster florenti fortuna est semper vsus: cùm, quia pauci Turcarum hoc annò (nihil est pensu apud nos viginti millium) in cõfinijs relictis: tùm, quia circumuallata castrorum munitione tutus, nunquam plenè collatis signis, nisi vno VValonum agmine pugnauit.

Quarto Aug: res tentata feliciter & feliciter peracta, quod fateor, sed media fortuna sumus vsi, quæ magis extra pericula, quàm cum securitate fuit dimicantium, munitionib⁹ ad quæuis incommoda oportunis. Aliud est si vita superstes à fortuna desertus, semel atq; iterum infelici conamine hosti cessisset: quo euentu, quod vis gloriæ partum, inepti vulgi rumore commaculasset, quemadmodum plerique optimorum belli ducum illud infelicitatis, & nostro & maiorum seculo experti. Dum castra vigent, obsidium vrgetur, pugnando vincitur: belli dux inter DEVM, supra homines collocatus, ad cœlum vsq; laudi-

bus effertur. Sin verò nihil horum aut paucula ex voto successerint, Dij boni, quæ non mordacia seminantur? est proditor: est ineptus, est imperitus: non vult, cum posset, hosti nocere: illa neglexit, aliud egit: Ita oportuisset factitare. Quæque alia infinita, in popinis, in commescationibus, calumniôsè jactantur.

Fillecum & Nouigrad, munitissimæ arces nupero tempore feliciter expugnata, nullo non laudum genere duces cumulare: Mox frustraneum Strigonij atque Haduanienſe obſidium populo criminandi materiam præbuere, quibus magni etiam opinione viri difficultatum bellicarum nescij affulabantur, quasi nihil inter vulgi votum, & ducum facta interſit.

Audiui nuper, quæ summa dignitate aliquis ex Hungari ventu adoratu in medium diffeminavit, plena suspicionum, vacua consiliorum. Quis talia probaret? Multi multa propter autoritatem viri attribuere.

Ego non de fortuitis, verum causis rerum sollicitus longè aliud considero, cuius forsàn nulla vel exigua apud illum & illos fuit cura.

Neque Attheniensium Arcopagitas, sed Romanorum Feciales cum experto senatu expeto Iudices, in Praefectorum infeliciter pugnantium causa: nimirum vulgares animi hac immatura severitate flaccescent. Quis eventuum causas noverit, nisi rebus ab imo fundamine constructis? Mansfeldium dixi felicem, quòd exortu laudum clauserit vltimum diem, nescius infortunij acerbioris, & nescius quoque calumniarum. Et mortuus est eo tempore, quo plenus gloriae non potuit diutius vivere: addo, neque voluit, tanto sui desiderio apud omnes relicto, vt sola maximarum rerum expectatione, quosuis celeberrimorum ducum parta gloria obscurarit. Qui nobis parum

rum vixisse ait, mecum facit, quia nunquam Augustus Cæsar cum sereniss. Archiduce illo magis atque in hostium myriadibus conculcandis impofterum vti voluit. fata nobis inuiderunt istam felicitatem, atque illi abeunti grauiores casus auerterunt: qua in re num fallar, tuum est iudicare: Loquor absque affectu libere: atque humanum est potuisse illum æquè difficultates Hungari belli experiri: quemadmodum quiuus omnium ducum est expertus. Frustra enim quis solam arcem tentabit, vbi etiam fortuna opus, quæ ipsum quoque Iulium Cæsarem, atque Annibalem, Imò etiam quosuis præstantissimos Ducum in opinato euentu anxios confudit. Quod ea mente scribo, vt in omnibus & humanæ vitæ actionibus ingeram mihi, quod ingeniosus Poëta verissimum habet.

Ante obitum nemo, supremaq; fata beatus.

Si vacaret, mille adducerem exempla tam vetera quam noua, quæ fidem faciunt atque lucem. At vocor ad valla: inter munitiones: Mansfeldianos manes saluere jubeo, & quod seminatum iri metuo, de causa mortis, quam alij veneno illi præparatam suspicantur: Quæso nihil credas, si tale quid inter vulgus proferatur. Hungarorum gens laboriosa magis est quam dolosa, neque subtiles venenorum vsus nouit, quibus ex proprio nationis instituto nunquam assueta, cur tantum facinus meditentur? dux & pater illis fuit, qualem religiosè coluerunt, neque vidi nullum magis lugentem, quam Hungarus, qui tanto ciulatu luctum attestati, vt nulla ciuitas, nullus pagus, nulla etiam domus, lachrymarum vacua inueniretur: suæ semper mortis est causa, & Mansfeldianæ quoque certæ, quam alij vario glaciali alimento in cibus & potu, alij ardentibus vinis Hungaris ascribebant, quæ semper in maximo æstu inordinatè hausit.

Ego

Ego quæsiui Medicos, qui inspectis intestinis iudicarunt, neque multò diutius viuere potuisse, propterea quod iecur ardenti tæbe consumptum, atque pulmo flaccidus spiritus meatu defecisset? de veneno nihil, cuius vestigia in demortuis apparere solent: & mortuus colore, aspectu idem qui viuus, & dormire non cadauer est visus: vrgent Hungari, vt sua in terra Posonij summo templo iustis magnificè factis sepeliatur. Sed audio Petrum Ernestum patrem funus repetere, cum viui aspectu ante obitum frui non possit: nimirum graue nuncium octuogenarij senis aures vulnerabit. Euandrum Poëta meus in octauo & vndec. Aeneid. producit, miserabili habitu ad vnici Pallantis filij ex bello remissi funus, quod mihi suggerens videor, in Belgico paternis luctibus interesse, qui apud mecum quæuis latitiae commutari, non deberent ob ista & illa, quæ patri etiam immoortalitatis laudem, quod talem genuerit filium, pepererunt. Atque huc obiter de vita & moribus Mansfeldianis,

Redeo in castra, quæ imperatorem suum Archiducem Matthiam 18. Aug. tribus turmis prætorijs octingentorum equitum optatò aduentantem, plurimis lætitiæ signis excepere, atque quinto die post h. e. 22. Aug: Franciscus Aldobrandinus belli studio præclarus, & summi Pontificis Clementis. VIII. agnatas, cum quindecim millibus Itatorum se nobis coniunxit. Ex quo tempore Archidux ingenti conatu arcis expugnationem vrgēbat: qui cuniculus erat præparatus, est à vigilantibus hoste contrario studio subuersus: ita ab ingenio ad manus res deuenit, assalutis experimento accessu tentato.

Itali ex Palffianis aggeribus, qui proximi Danubio decliuem, atque vltimam arcis partem vallabant, valorem suum tribus legionibus experiri: legiones Germanæ ex oppido per difficillimas rupes atque alta moenia fortiter vrgere.

Hostis ex alto, commoditate loci fretus saxis conuolutis desuper proiectis deturbare, occidere, vulnerare. Quod videns, accessi

accessi ad Marchionem, petens viginti quatuor fabros lignarios, qui me procurante, alcijis sepimenta succiderent, quæ loco mœnium proximo anno dirutorū hostis collocârat, vbi quod exiguus erat in ascensu monticellus omnia militi faciliora videbantur. Ignis enim hîc subijci, ac Turcæ, qui duabus saltem locis copiosè pugnabant, in plures angustias coniecti necessariam huius partis defensionem, vrgentes rariori agmine facto, facilius ex mœnijs propelli possent. Annuit iussu Archiducis Marchio, mittens simul qui quærirâtent mecum fabros. Interim nostri fortiter cepta vrgere instar caprarum altissima petentes. Quod Archidux irritum aduertens signum receptiui dedit, legionibus in suas stationes reductis. Perierunt trecenti ex nostris, quos inter nobilissimi erant Italorum, qui honoris studio primi ante omnes prouolârunt: iniquiore loco erant Germani, & pari cum illis iactura passi: quorum omnium nomina iam taceo, quia literas non Annales scribo: & dignissimi omnes, qui posteritati commendentur: quod ingenuè incorrupta mente facturus.

Sed vehementer improbo, jam Typographorum officinas, vbiuis locorum effariri Hungaricis commentationibus: atro albis commisso. Quæ veritatis impostura seuerè prohibenda: Quæ non somnia in vulgus seminantur? pro affectu vnum sine merito efferunt: alios malitiosè calcant: Hîc longis naribus olent prælia, ibi rapinas, alicubi expugnationes. Vulneratos aiunt, qui aut nunquam vixere, aut centies mille passibus domi securo prandio conuiuuntur. Vidi & legi alia multa, & perlectis irascor. Sunt qui opinantur esse aliquos ambitionis lepra tactos, qui studiosè ista mendicando ementiuntur, quorum fumosa laus citò arefcet. Tu vulgi iudicia cohibe, ac per te prudens securus veritatis hæc bellica nostra disce. Nunc redeo ad priora.

Videns jam Archidux se nihil hac via proficere, aliam ag-

I

gredi-

greditur minus periculofam: primitus cuniculum fubtus propugnaculo majori, penes portam egit, dum ex fenis vallis horrendum tot dies intomuit, tribus etiam tormentis trans Danubiũ difpofitis, quæ recto itinere nudata mœnia in perniciem imbellis turbæ conquaffarent. Qui conatus adeo feliciter ceffit, vt Turcæ pridie Calend. Septemb. hora 6. pomeridiana edito clamore colloquium petierint, cuius habendi facultatem non eſſe apud ſe, reſpondit Ioannes Mediceus, ob Archiducis abſentiam, qui manè ſollicitandus. At illi magis magiſq; inſtare, donec Archidux Calen. Septemb. ſequenti die hora 6. matutina in monte diui Thomæ audiuerit illorũ preces, quæ à tribus delegatis hiſce verbis proponebantur: potentiſſime Princeps, miſit nos potens Beglerbegus Aſiæ ad te, vt ſignificaremus, ſibi ac toti militum ordini eſſe in animo, arcem tradere, ſi honeſta conditione liceret: paciſcimur vitam, facultates, & quicquid armati poſſumus aſportare: inſuper etiam militaria ſigna, quæ omnia nobis ſunt juſtè concedenda, quia & Sinan Baſſa Laurinenſi militi veſtro eadem conceſſit: arcem vti accepimus, vti jam poſſidemus, ſine dolo malo in manus veſtras trademus.

Archidux habito conſilio primùm duriter interpreti reſpondit: iniquum eſſe quod petant, omnia eſſe in ſua manu: beneficium habeant ſi vita incolumes dimittantur. At illi conſtanter affirmare, ſibi animum eſſe vitam potius perdere, quàm ignominioſè facultatibus exutos dimitti: ſatis virium & commeatus eſſe in arce: habere ad obſidionem diutius tolerandam: neque fame aut ſiti, verùm eiulatu muliercularum, atq; puerorum ad deditonem moueri. Quod ſi verbis illorum non credat, rogare vt homines expertos intromittat, qui oculorum iudicio edocti referant de illis, quæ viderunt: quatuor ſeſe offerre obſides, qui doli mali cautionem præſtent, aut totidem quoq; repetere, vt ſecuri ſint.

Acceptauit Archidux conditionem, & poſt obſides datos
acceptoſq;

acceptosq; delegit quatuor ex circumstantium numero, qui introredientes arcem diligenter expiscarentur: num satis aquæ in fontibus, & quæ ratio munitio- num esset, quibus tantoperè confiderent: Hi erant præstantissima dignitate nobiliss. viri: VVolfgangus Iörger Baro Auftrius, frumentationum quæstor: Nicolaus Palffy: Franciscus Nadafdy: Christophorus Hermannus Rosvurm: qui reuertentes retulerunt, & satis aquæ in cisterna, & frumenti quoq; in cellis reconditum. De militis inopia non quærendum, quia sani & robusti paulo minus mille, nihil fossati in arce obuium, sed quæuis itinera saxorū conuolutorum montibus inuia: solius imbellis turbæ, non virorum causâ veniam vitæ dandam.

Perstitit nihilominus Archidux, & præter vitam nihil à se concedi nunciauit: Bis ad colloquium obsidionis tempore inuitatos, quò vita incolumi potuissent ad suos reuerti. Nunc extrema necessitate oppressos audere conditionis modo præscripto, victorum leges ignorare, aut nudi abjectis armis aut nulli egrediantur: tantum sibi & animi & virium superesse, vt & istum nidum & auiculos possit exturbare.

Hæc dicentem, emolliebant consiliarij, quorum alij pericula militum, alij euentus incertitudinem, alij sumptus magnitudinem allegabant: fatius esse regnum ac pecunias lucrari, & dum hostis se victum per deditio- nem fateatur, acceptare oblatam arcem, ne animo resumpto extrema cum summa militum jactura experiatur, nam verè imperatorium esse: magis vnum seruare Christianum, quàm mille Turcas occidere. præterea si miles assaltu superio (quod dubium & periculosum) arce potiat, nihil plus lucri ad Cæsarem, sed prædam ad milites pertinere.

Minus moueat eiusmodi pugnaces expertos hostes non dimittendos, quia vel laqueo celebriores Turcica seueritate interimentur, vel commodior locus ad omnes occidendos in planicie campi relinquatur.

Hæc inter Legati sollicitè apud alios misericordè voce urgebant, ut exemplo Iaurinensis deditiois secum belli Iure humaniter ageretur, cum nihil magis deceat victores, quam clementia erga devictos, ac misericordia erga omnes uti. Quibus & alijs verbis impetrarunt, ut Archidux medium secutus iter, aliquid de pristina remiserit se veritate. Pacti sunt: ut vita in columnas atque solitis armis dimittantur: ut mutuatis cymbis Budam vsq; devehantur, ut quantum suppellectilis evincto brachio amplecti possunt, secum ferant: qua una illi fuerint per oppidum emissi porta, per alteram extrinsecus subito & nō prius noster præsidarius miles intromittatur: ut tuti à milite Christiano præstentur. E diverso, promiserunt: sine dolo malo arcem cum tormentaria suppellectile tradi: omnes captivos relinqui. At monere, ut quem pyrium pulverem ad militis Christiani perniciem seminarint, diligenter avertant, ne à passis culpa in illos transferatur: vovete simul, ut pace inter duos Cæsares constituta, quivis suo cum utilitate subditorum utatur, fruatur.

His conditionibus literæ utrinque factæ, atque Turci noctis adventu in arce taciti subsistere. Quid non ciulatus in templo auditum? fanè niviti egrediebantur, quod clamosa religione sunt totam noctem attestati, quæ planè in somnis est ab illis transmissa: Et nihil ferè nisi ululatus, & sarcinas convasari anim adversum. postero die, qui secundus fuit Septemb. Circa quintam matutinam redijt Archidux in civitatem arci proximam, ubi Turci pleno agmine iuxta Beglerbegi Asiæ mandatum descendere. Numerabantur ex imbelli turba ut pote mulieres, atque pueri, mille septingenti, paulò plus minusve: milites robusti septingenti, & vulneratorum quingenti. Qui omnes tringinta quatuor cymbis confusè junctis impositi proprijs remigibus descenderunt.

Solus Bassa, omnium fuit ex arce ultimus, vir mediocris stature: barba sub nigra, & Turcico more in amplum demissa, oculis elatis,

elatis facie plena & morib' verecundis, qui sedatum magis ac ferocem arguebant. Quæ sivi per interpretē ex illo, cur adeo deditio- nem maturarit. Fœminæ ait, & pueri me assiduo eiulatu excor- dem vicerunt : quibus mariti & patres calamitate illorum victi, accessere : nullus. n. angulus, nulla ædium paticula pro securita- te illorum relinquebatur, quin omnia in audito tormentorum tonitru ad imuniusque transfuerberata, sub versa, deiecta. Et primitus ista Crocodyli (digito monstravit alteram Danubij par- tem, ubi penes Coccarum, ex solo & severo Archiducis jussus quatuor ænei fulminatores rectâ in arcem arcis, exitalibus globi- detonabant) nos exederunt : plus quam ducentis uno die occi- sis : præterea mihi auxilium petenti, rescripsit nuper Beglerbegus Graciæ fat superbè, quia timida sim fœmina, & diutius manere nolim, curram quo velim, sibi neque facultates neque animum esse, ut subsidiario milite iuver. Quæ verba me atque omnes præsiarios acerbè affecerunt. dedimus arcem consultò, atq; ad pœnam vocati culpa illius, nostram eluemus.

Tum ego ulterius, an patrem Sinanum militari experientia æquet. Neuter ait, miles est : Sinan auro Cæsaris nostri & fi- lius equorum velocitate superbit, qui velocius Budam cursitant, atque ipse milites suos in discrimine agnoscit. Verum experi- entur nostri, quantum inter sit expertos belli viros liberali- ter aluisse.

Hæc dicens, ad arcem respexit : Iaurinum ait militis ignavia dedistis, at Strygonium expugnastis, quia potis non fuit, diutius à nobis retineri. Subitò interpretes meus : quid putas, plus nobis ne lucri in Strygonio quam Iaurino damni ? Esto æquum re- spondit. Vos Iaurinum non deseretis, neque nos Strygonium : exitus arguet potiore fortē. Aut finibus amplificatis Viennam adiungere oportet, vel cum Iaurino Hungariam amitemus : vti iam, non diu defendemus, quia commeatus

& alia periculose inferuntur. Aut igitur latius euagari, aut penitus deserere est necessum.

Ego ulterius consultum egistis, quia pridie exercitum vestrum penes Budam deleuimus, & castris, (dixi ad metum iniiciendum) & quanquam signis & plurimis captiuus (res verissima) potiti. Vidimus, ait, signa vestra, & ouationem (moris est in Hungaria, ut milites à prælio feliciter reuersi ante vallum castrorum exclamitent sanctum IESV ter: gratiarum actionis signum) audiimus. An vero nostri ad internecionem cæsi, dubito. Quicquid sit, Strygonium dedimus. Vos curate ut deditum retineatis. Ego ulterius: Nadasdj & Suuarzenburgius cum VValonibus suis fuere nobiscum, qui duos Begos: Coppaniensem atque alium ex Armenia captiuos duxere. Noui ait, quoque Palfium interfuisse. quodque maius est: Germanum principem vestrum (notans Marchionem Burgouium, qui legatus feliciter præfuit huic expeditioni, quæ inter & alias causas maturauit quoque arcis deditioem, cuiusque subsidij spe ob hanc recentem cladem obsessis ablata) qui prouida sua diligentia efficit, ne alter cum argenteo pede (innuens Mansfeldium) videatur obijisse. Quapropter si Budensia castra sunt in manibus vestris subito exercitum deducite, & Buda erit vestra, quia foris erant, qui mœnia defendebant. Sin minus: sorte vestra estote contenti. Sat laboris atque sanguinis ab vtraque parte fustum.

Hæc inter accesserunt alij, quorum interloquio abrupti sermones nostri. Neque longò post nauiculam est ingressus instar stridentium anserum, cumulo natantes subsecutus. Vbi regula militiæ obseruata: Ducis officium esse in bello, inter milites suos, ut semper hosti proximus: & tam accessu primus, quam regressu vltimus defendat suos.

Ita Strygonium Calend. Septemb. deditum, est altero die à Burgouia legione occupatum, vbi cuius æstimandum relinquo, qui sensus fuerint abeuntium, quo gemitu illud paradysi, auro, &
melle

melle fluidum reliquerint, in qua quinquaginta tres annos Bacchanalia vixerunt. Aurum ex montanis: reliqua in circumiacentibus villis vbertim habebant: nihil omnium quod humanus vsus exigebat, defuit. Vespero appulerunt Vacium vbi à Bego, sicuti etiam Budæ à Bassa humaniter excepti, quod dicerent officio satisfactum post duorum mensium fortiter toleratam obsidionem, idque magna militum paucitate, qui flos omnium ad maiora sunt referuandi. Tertio Septemb. post prophanationem templi expiatam, ingressus est Archidux cum reliquis principibus atque medium tubis resonantibus hymno Ambrosiano Deo gratias persoluerunt. Hoc templum sicuti etiam tota arx sanè augustum fuit: in cuius ingressu à dextris est sacellum ex viuo præstantis. marmore lucidum, à quodam Archiepiscopo & Cardinale Thoma Bakoczio Erdödianæ familiæ (cuius veri posterii sunt Nicolaus Palfij, & Thomas Erdödi, in Sclauonia potens, montis Claudii comes, quod eadem gentilitia insignia in sacello elaborata, nimirum dimidiati cerui ex media rota profiliētis arguunt) sicuti magna etiam structuræ pars ædificatum, sed hodie nihil ferè præter situm & nomen superest, moenia disrupta, templi chorus cum adhærentibus muris ad terram deiecta. Nihil vbiq; locorum quod integrum, neque duos pedes longum rudera sunt, qualia videntur, in Cæcio monte penes Viennam, indigestaque moles saxorum. Nulla supersunt hominum latibula, sed tormentorum globi peruolant vndique, & quicquid lapidum fortè offendunt, desuper iniiciunt in capita illorum, qui salutis causa subitus se abdiderunt. Quarto septemb. Ego cum aliquot Hungaris in cellam quandam (estillarum affabrè factarum magna multitudo) introij, vt relicta expiscaremur, sed nihil præter cumulos terræ inuentum, quos progeris replendis prouidè hostes comportarant. Egressimus hic, egressimus alibi, mox caput hominis erutum, ex quo crinito (nam sua Turcæ ad caluitiem vsq; radunt) Christianum agnouimus, ac diligentius gladiatorum

mucto-

nibus quæritando reperimus triginta octo ibi tumulatos, qui vel morbo vel labore, aut etiam ab ipsimet Turcis libertatis odio necati, quemadmodum ex reliquis captiuis (viginti octo Calend. Septemb. vesperi sunt egressi) prodebat: paulo post deprehensum est nihil terræ cadaueris vacuum; & quocumque quis duos pedes altum foderet, vna fossa duos, tres, etiam quatuor & plures sepultos. Quod fidem mihi facere, plus mille in bimestri obsidio necatos, DEO LAVS.

Iam superest Vizegradum, quæ vox Sclavis sonat excelsum arcem, qualis sanè vel sola est, vel socia paucis: sita est in altissima rupe, fossam habens 12. pedum saxi incisam, quæ altum surgentia maximam arcis partem naturali opera circumuallant: prospectu est Danubius, sed ob altitudinem nauiculis descendentibus nocere non potest, quæ causa est, quod Strygonio Anno M. D. XLII. ab diuite illo Hispano Salamanca dedito, quatuor adhuc annos post in nostra permanerit potestate. Sed inferius ad ripam Danubij oppidulum est situ amoenissimum, vt quæuis alia (Tempe hîc quondam erat Regis Hungarorum) ex quo transitus prohibetur: quoque cum temporis Turcæ posthabita superius arce potiebantur. A montis radice vsque ad summitatem, sunt septem millia passuum prout via abs rusticis inuenta in circuitu per decliua ducit. Vnde factum est vt Turcæ obsidium à nobis desperârint: potis enim fieri non putabant, quouis humano inuento subuehi muralia tormenta, quæ vix in planicie viginti equis promouentur; sed necessitate magistra à quadrupedibus ad bipedes attrahendi labor transmissus. Attractæ sunt machinæ sæpè centum equis à radice montis per leuiter ascendentes anfractus vsque ad eum locum, vbi propter nimiam altitudinem certi pedes non poterant firmari. quos subito excipiebant Heydones Hungari, quorum septingenti, sæpius etiam mille numero longa fune triplici ordine apprehensa, læto clamore validiusque in summitatem protraxerunt: Quo successu animus nostris crescere, hostibus deficere.

Decimus

Decimus nonus erat Septembris, cum octo machinis per totum ferè diem illa propugnaculi pars quatiebatur, quæ vineis obuerfa, & antea quoque hostiliter passa lignis vice muri deiectis videbatur, militi nostro accedendi facultatem præbere. Quem euentum hostis metuens, pactus est secundo, hoc est, vigesimo primo die Septemb. deditioe facta solius vitæ incolumitatem, nihil pensi habens, suppellectilis atque aliarum rerum. Quod mihi cognoscenti argumentum dedit inexpertorum hominum, quemadmodum visus quoq; postero hoc est, XXII. approbavit. Nullus arce fuit exitus, quia portæ, cumulo terrarum obuolutæ, non poterant moueri: scala protendebatur viginti graduum, quæ vnus post alterum, prius habita inquisitione, nudatis pedibus, ablato vestimento, exutis sæpè caligis descendebat. Ducenti sexaginta quatuor omnium erant, homines non viri alias maiori sollicitudine sibi de omnibus necessarijs prouidissent.

In arce nihil lignorum, incendiarij, ferramentorum, addo etiam gerrarum, quibus in obsidio maximè opus. Rudes VValachi & robusti Bosnienses fuère, addo etiam plagiarios. Duos ex pilei nota Ianitscharos vidi, non plures, & Turcicus monachus est egressus, pelle ouili, transuersum corpus, vsque ad pudenda tectus: longis capillis, squalore, atque nudis pedibus horrens.

Ipsemet Begus fuit ingens corpore, vir canus, & aspectu magnificus: imperitârat antea Tschetschinij, quem locum occupato Filleco prius ex metu deseruit, quàm vllas nostrorum copias Vidisset. Vnum silere non possum, quod cuncti summoperè sunt admirati. Qui vltimus ex arce dimissus, incidit in manus peditum nostrorum, à quibus cum vestimento suo vsque ad interulam exueretur, reliqui in nauicula compositi iam iam remulco discedebant. Quod ex alto miser prospiciens, clamore, signis, cursu precati, vt morarentur: altissima hîc est vbicunque rupes, quam saltatorio cursu instar capricorni deorsum (quod casu periculosius transmisit. Archiduce cum multis millibus ominante jam

iam fallaci gressu frustum delapsurum, mille partibus in eminentia saxa illisum. Sed incolumis euasit, neque vno pedum læso, quod magis mirum, nullis calceis munito.

Quod propterea recenseo, quia cuncti hætenus cum admiratione solent meminisse gentis duritiem arguentes. Ego expertus loquor, in magno discrimine nihil medium inter summa & præcipitia & sapius seuentu felicia, quæ cepto certam perniciem ominentur, præcipuè si ad extrema descendatur: Et conuenit huc, quod Poëta meus in octauo habet.

--- *Pedibus timor addidit alas.*

Addo vicinum de me sed breuiter. 12. Iulij, miserat me Mansfeldius, vt viderem quid fossati in Insula oppido proxima præparatû. Iui subito, & per cursorias, vt vocant fossas periculosè progrediens inueni ex Retauia legione cohortis præfectum Melchiorem Reichauium, præcipua inter Silesios nobilitate, qui me ad haustura vini amiccè inuitabat. ego nihil abnuere, sed mandato prius defunctus. Reuertens jam, vallo me aduerso corpore sustentavi, ne proximi Turcæ in oppido vt plurimis alijs nocerent: riuus enim Danubij Decem fortè passuum, nos seiunxit. Allatum est vinum in stannea lagenâ, duplo ampliori quàm alta; Et Reichauius confidens mihi propinauit: ego innixus vallo admoui lagenam ori, & vix bibiturus effluit mihi vinum per pectus, media lagenâ globi maioris tormenti ex arce (cui hæc insula subiacet proxima & videbat nequam Turcæ, elatam à me lagenam solis fulgore gliscentem) transuerberata: neque aliud propitio DEO, nisi diminuti vel magis impediti potus damnus mihi est allatum.

Fossor Bohemus fortè infelici hora extra vallum, in plano præteriens, & globos apportando famulabatur, apud tormentorum stationes, cui dextrum pedem penitus succidit, misero post pauculum temporis extincto. Mox Reichauius aliud vini per agnatum suum Henticum primi floris adolescentem afferri iussit, quod ille me primitus ob pristinum negatum, ego illum meliori auspicio inuitare, jocos medio sermone condito. Adolescens ille intra val-

sum erectus stetit, lagenam manu tenens, quod vel alius vel idem Turca (discernere non placuit num ex arce vel oppido) videns scloppeto enervato, caput illius traiecit, vt in meum gremium (vtrique moniti confederamus) procumbens subito expirârit. Tum ego surgens ad Reichauium, nec tuto Vinum gustare licet? vale: tertium bibere nolo. satis est, bis bibituriens desiderium duplici funere punitum, sic reperis vallo sum egressus. Quod recenseo, vt verè gestum, quia plurimi præsentés viderunt, atque hic præstantissimus vir Reichauius viuit etiamnum, locuples omnium rerum testis: addidi obiter, vt fortunæ casus atq; incerta belli pericula notem, quæ nunquam, nisi postquam feliciter euenierint, pro fausto habentur.

Redeo ad Vizzegradum, quæ olim theca regiæ coronæ, atq; Hungarica tempe habebatur, sicuti etiam loci amenitas, & regij quondam ædificij rudera ad Daubiû ripam inter pulcherrimos hortos ostendunt. Quod igitur ad sceptrum Hungaricum redijt, DEI beneficio, & militum virtuti acceptum, ferendû: quibus de aliâs in proprio suo foto plura: Quid jam vltèrius futurum nescio: multi oînantur multa.

Archidux se plurimum fatigat in stipendio militib. presoluen- do, sed à priuatione ad habitum naturaliter nullus est regressus. Schvvarzenburgici Equites (vulgò dicunt VValones) à quindecim diebus absunt castris, vndiquaq; colonorum villas depopulantes, ob bimestri stipendij debitum, & nescitur quis & quando huius tumultus finis. etiamsi Schvvarzenburgius in isto sedando plurimum elaboret: nummis, non verbo est opus. In Gallia & Belgico militant nostri Germani gratis aliquot annos, hîc neque Mensem, patientia in prædam versa. Quod puto ex differentia loci euenire, proptereâ quod apud nos in Hungaria mera ferè solitudo. In Belgico autem frequentes ciuitates facillè quiduis suggerant petaci, vigilantia. Multum alij de Buda philosophantur, quorum vota probo: rationes cum ratione damno. Sub pellibus antiqui hybernârunt: Et Arrionistus

noster gloriatur se cum militibus suis intra quatuordecim annos
 tecta non subijisse: qualem exercitum Buda non menstruum fla-
 gitat. Tata propior est, & Papa indiget aliis inquilinis: quicquid
 futurum solus scit ille, qui solus supra nos omnes. Ego benè omi-
 nor & voueo Imperatori Cæsari nostro, vt paulò post in Constan-
 tinopoli epuletur. Rides nè? parcius: & bellum hoc de orbe, non
 sola Vngaria est susceptum. Turcica gens & numerosa & militiae
 mancipata est, difficilis quidem victu, at semel deuicta non resur-
 get, regnicolis receptæ libertatis dulcedine in perniciem illorum
 versis. Christiani verò libertatum factionibus disuncti singula-
 tim facilè superantur, at diu seruitutis jugum, non ferunt, quem-
 admodum in omnibus populis Turcicæ Tyrannidis subiectis est
 videre: causam affero, quod dulci memoria recordentur pristini
 liberalis imperij, & acerbè seruile Turcicum detestentur. Vnde
 arguo, si bellum gesserimus, pro liberatione orbis ad internecio-
 nem vsque Turcarum, nos breui triumphaturos, sic verò pro an-
 no ad solius Germaniæ in Hungaria defensione, tardè laureati o-
 uemus. Et causam do, prioris, quia vbiuis locorum apud Chri-
 stianos sociata inuenimus arma, quæ nostris signis adiungentur,
 religionis studio in perniciem conuerso. Quibus eueniet, non mi-
 nus orbem excitatum ad illius internecionem, atq; colonos vni-
 diquaq; ad lupi cædè conuolare. E diuerso, data illi per inducias
 respirandi facultate, nos ocio marcescimus, & ille instar ad stadia
 currentis, recurso facto vehementius atque antea nunquam suis
 myriadibus Europam adimplet, quemadmodum à primo Impè-
 rij æuo vsque ad nostra secula factitauit: exempla noui, at breuita-
 tis causa inuoluo. Dictio mea est bellum continuandum: Et sæpè
 factum est, vt principio belli victores, tandem exitu victorum le-
 ges agnouere. Solos do Carthaginenses, qui Annibale duce Ro-
 manos ad Argillas, ad lacum Thrasymenum ad Cannas, triplici
 acie victos in illud calamitatis præcipitârunt, vt dum Antias reli-
 cta vrbe profugerent senat⁹ ad defensionem muri, & reliqua ju-
 uentus.

uentus armis apta exierit vr be, vltimùm quarto prælio expertura: quod intempesta pluuia impeditum. Ex quo die illi respirare exercitus recolligere, nouum militem conscribere: Annibal secure dormire, vagari, donec fortuna inclinante ex latio in Scilitiam, ex Sicilia in Africam, à Scipione Africano retractus, afflictam Carthaginem defendere, ac totam excidio perituram deserere coactus: vnde normam habeo: Exitu non euentu bella aestimanda.

Intueor nostra tempestate Franciam, Hispanias, Belgium, & quicquid aliorum regnorum diuturno bello fuit implicatum: video instabiles fortunæ vices, Victores sæpè victis, & victos quoque victoribus imperasse; adeò nihil in bello est constans, nisi firma jam pace facta: Induciæ differunt non auferunt, quæ vltimùm euentura. Beatus ille, qui & victor cum fortuna & victus contra fortunam animo inuictò, iustum bellum persequitur, certissimus, laurea donatum iri.

Hoc nostrum Turcicum plærìque sunt aspernati solo Belgico superbientes, quod hostis incrementum, & nostrum damnum maturauit. Minus centum annis tempus est, ex quo Aegyptus perdomita, Hungari, Bulgari, Dalmatæ, Rassi, Croatæ, VValachi debellati, Tartari præcopiensès subiecti: Rhodus & Cyprus deuicta. Persæ ex Armenia in vltimos Asiæ recessus post longam cladem compulsi, vt damnosàs inducias paciscerentur. Iam ex Iaurino inhiat Germaniæ, quam sola Vienna tuetur. Qui repellamus? ea via, quâ ille ad nos venit. Quæ illa? Duplex: altera per Bosniam, & altera per Hungariam secundo Danubio ducit. Quomodo? armis hoc est, paucò & bono, & ordinato & continuo milite, quos inter volo Germanos in prima acie atque Hungaros velitarios extra ordinem cõstitutos, vt verbo dicam: multæ linguæ & variæ nationis militem nolo, Germanum atque Hungarum cupio. In promptu causâ est: nemo vnquam diuturnitate belli alieno milite triumphauit. Et oraculum illud habeo, quod prudentissimus Romanorum, quarendi cuidam cur illorum

Respubl. ad tantum potentia fastigium acquisito orbis imperio
ascenderit: Externis auxilijs, non utendo respondit.

Hodiè optamus illos & istos: qui sanè exteri summo apud
me sunt loco: sed neque omnes illos, neque omnes istos facile ha-
bituri: propterea quod plurimorum nares oleant balsamum Ae-
gyptiacum, qui ut quævis dulcia, si nimia sunt, tandem fæditè
acescet. Aspice Christianos ubique gentium principatus: nonnè
omnes ferè nouo, imò etiam nullo veræ politices præcepto sunt
Turcis turpiter ac damnosè confœderati? O scelestam fidei nun-
dinationem. Tu mecum exclamato: Viri Germani, & voce
amicos, & violentia hostes, & baptisatos, & circumcisos caute.
Vultures tandem noscite: vestra curate: vicinos discite: domui
vestræ in Hungaria prouidete, cuius fido carneo muro tuti, facile
quorumuis amentata tela, ineptè jaculantium lethali vulnere re-
pelletis. Turca & primus & solus hostis esto, ad cuius interne-
cionem gestio & gaudium gaudeo: Verùm nausea mihi iustè mo-
ta est nuper, quando plurimum socia ineptitudine monitus vidi &
legi, quantas optimorum militum myriades copiosus consultor
quidam natione Scotus, studiosè magis quàm prudenter, ex toto
Christiano orbe in Hungariã produxerit, vno die perimens quic-
quid Turcarum habeat, mundus: quod fieri opto, at futurum de-
spero: Quis vnquam sub diuersis imperijs disiunctam Europam,
ne dicam mundum vidit vnitam? Ego ignes video dissensionum,
qui maiori fomento indies augentur; Et arbitror bonum istum
virum & quoscunq; alios singularium vanos captatores imitari
quosdam Mathematicorum, qui ex falsis præsuppositis eruunt
vera in sola consecutione, hoc est, vrgenti ratiocinatione, licet per
se nihil euincant. Insuper instruit aciem, pugnat, depugnat, &
quicquid aliarum ist ineptiarum: quæ nisi cum legerem, quia lon-
gissimè à Scopo absunt. Quæ domi sunt de bellis consilia, con-
cernunt solam procurationem rerum necessariorum, utpote mi-
litis, pecuniarum, com meatus. Reliqua sunt facti, & à loco, hoste
ventis

Ventis atque infinitis alijs circumstantijs pro experta prudentia Imperatoris belli fato ad arma vocati gubernantur. Optimum igitur militare consilium est, quod in oculis, in manu habet Imp. quando est necessum. Qui verò ante pugnam tutò prælia philosophantur, illi artis & fortunæ vim nesciunt, sed bellum sibimet ipsis indicunt: quod minori etiam capitis periculo gerunt. Mihi autem sordent ista omnia, & opto Germaniæ nostræ istam felicitatem, vt vnâ, vnitis copijs, & Cæsarem & dominum suum sequatur: externis auxilijs non confidat: propria experiatur, Lege belli, non vaga cuiusuis comptuli opinione Martia tractet. Nihil cunctando Alexandrinam, & strenuè pugnando Cæsaream militiam amet: quiduis pecuniæ congerat, experto milite vtatur: benemeritos honore, ignauos poena afficiat. Veteranos per colonias deducat: hostilis regni viscera pugnacib⁹ copijs ingrediatur. Sed vereor ne improbes hunc calidum nimis frequentis pugnae feruorè: Esto: improbandum, si temerarius: si justus atque à belli necessitate expressus, causa jam est dicta. Qui imperator, sanguinem militum libidinoso magis impetu quàm sobrio sensu experitur, apud senatum facialem indemnus ne esto: Qui verò infelix à fortuna, non improvidus à ratione desertus, belli alea frequenter pugna ludit: nemo nisi extremè improbus, apud furentem populum exemplo Atheniensium accusabit: Verùm Romana magnanimitate ad meliores Reipub. vsus reseruatam cōmendabit. Quid: Nunquam est in orbe auditum, prælijs frequentibus iisdemque infelicibus regnum milite aut viris nudatum. Satis, & hominum, & virorum semper fuerit, dum mundus stabit: neq; militum sed regni iactura Principem fieri pauperiorè, quod præclarissimi bellorum duces verissimum deprehenderunt, quorum ex numero sunt Spartani, Romani, Imò etiam si Cæsari credimus ipsimet Germani. At nostro æuo Turcarum Tyrannis sit nobis admirationi sicut quoque diuturna bella Galliarum & Belgij, quæ cogitanti opinionem afferent, ob frequentissimas ad interneeionem

cædes sæpè nihil ferè hominum superesse: cum tamen quiuis an-
 guli instar horreorum frumentis plenorum distentent: Ex Ciui-
 tatibus, oppidis atque villis frequentissimi prodeant, non secus ac
 formicæ denso eodemque nigro agmine in campos. Opportunè
 jam memini, quæ Bassa quidam captiuus Turca pratori Veneto,
 Anno LXXI. respondit, quando amplissimis laudib⁹ potentiam
 suæ Reipubl. nauali prælio victricis ad perniciem Mahometano-
 rum occinebat. Vos ait: Domino meo rasistis barbam, & ille vo-
 bis brachium abscidit. Innuens nimirum, Turcas solùm passos
 militum & rerum mobilium vtpote triremium iacturam, quæ in-
 star crinium semper renascuntur. At Venetis Cypro amissa non
 dari alio Cyprio regno, ter maximam prioris anni cladem recom-
 pensare. Iterùm suggerens: Bellum geri propter regna & impe-
 rium, quibus etiam damnosè occupatis lucrosa est victoria præstò.
 Ex quibus arguitur: Hoc in bello Turcico, misericorde militia
 Rempub. nihil aut parùm augeri: magnanima, constanti, pugna-
 ci, prouida, semper æquè animosa iuuari: Sors domina campi.
 Sicuti finis est ab internectione hostis, ita principium quoq; à pu-
 gna, quæ cum sit in extremis constituta, nunquam est absque ne-
 cessitate tentanda, donec medijs cursibus securiorem viam summi-
 nistrant. Et vidimus huc vsque militem Christianum à diurnè
 otiosis castris, non hoste occisum. Et certus statuo: citius Danu-
 bio aquas, atque inuictissimo Cæsari Rudolpho II. fataliter auspi-
 cato triumphatori, ac prudentis mundi gaudio, militem hoc bel-
 lo defuturum. Sunt præclari Duces non ex nundinatorio, sed
 verè Martio foro: pecunia, neruus belli certo stipendio habetor.
 Centum legiones sola Germania (est enim populissima totius
 mnn-di non sola vrbs sicut Roma, quæ primùm puniceis, deindè ci-
 uilibus bellis, sensit hominum egestatem, frequentib⁹ matrimo-
 nijs ex lege portia restaurandam) quotannis ad centum vsque an-
 nos, relictis quoque plenis vicinorum adibus emittet. Vfus o-
 mnium penes Imperatorem belli, pro Reipub. commodo, & pu-
 gnando & expugnando, liberrimus esto.

Rursum ais, Germanum militem pristino inferiorem. Fa-
 teor inuitus, & doleo vehementer ob peditatum præcipuè, qui
 nunquam vilior est visus atq; in Hungaro bello. Sed vitia sunt
 præfectorum, non militum, aut nationis. Alij sunt ætate, alij expe-
 rientia ad bellica, minus apti, quam ego ad volandum: Et satis est
 illos dici, tales, quales haberi velint, quamuis non sint. Miles ex
 officinis ad signa conscribitur, si robustus hasta: si paruus sclop-
 peto: sin lingua ferox, bipenni armatur: stipendia mærent alij,
 acceptant. Nemo est, qui statutis diebus exerceat suos in cur-
 su, in ordinibus, in signis noscendis, sed quales vtraque manu, &
 pedibus nati, tales quoq; simplici naturæ impetu ad lusum belli
 ducuntur. Ex quo euenit, omnia tutis esse magnifica, quia im-
 periti rerum nesciunt recessus belli sed periculosè ardenti armo-
 rum facto admodum jeiuna, pluribus ad fugam quàm prælia in-
 tentis. Quod maculam aspergit nobilissimæ nationi nostræ, atq;
 ipsemet Imperator belli honestissimo ausu destitutus cum tota
 Respub. periclitatur.

Hinc opto collapsam militiæ disciplinam reuocari: Germa-
 nos cum Hungaris Hungariam: Italos per mare Græciam: & Po-
 lonos cum Transyluano Traciam aggredi, donec aditu vndiqua-
 que ad Constantinopolim belli sedem adaperto, & ipsa quoq; so-
 cijijs armis subuertatur. In vnis campis, in vno exercitu, tot natio-
 num illuuiem, quis probaret? quibus neque lingua, neq; mores,
 neque Dij etiam propè communes. Solus Annibal Carthagi-
 nensis, florente fortuna regere illas nouit: desertus verò ab iisdem
 vnus prælij infelici euentu. Et Hunnorum Attila diu non persti-
 tit, neq; vt antiqua recenseam, Persarum Xerxes cum Dario fuere
 multum validi, quemadmodum quoq; superiori proximo auo
 SIGISMVNDVS Augustus Imp. ad Columbinum, atque
 VLADISLAVS Rex apud Varnam, est summa calamitate im-
 perij expertus. Hinc didici verissimum: paruas exercitatas copias,
 semper magnis præualuisse, quoties vno die fuerit de summa rei

ritè (optimi Ducis munere) instructâ acie, collatisque signis pugnatum: exempla & causas dabo aliàs.

qui domi bene stat, foris haud facile cadet.

Confusas gentium Myriades aio debiles, quia ordinata militia omnium est princeps cuius anima est disciplina, quæ unitam potentiam auget, neq; vllibi magis, quàm inter iisdem moribus atque jure milites est æquabiliter diuturna. Reliquæ cateruæ ad menstrua magnificæ voluptatis bella, aliquid faciunt, sed diuturnè annua nihil: illa mihi sit Natio in quocunq; loco prima, quæ illi, & proxima, & semper nouum militem sufficere potest. Italus in Hungaria mensem durat, Belga semestri itinere abest: Germani, & copiosi & vicini semper haberi possunt, at exercitati non sunt? O quàm acerbè indoleam hæc laudum nostrarum odio diffeminari, quin sublatis cauponationibus, sub disciplina meliorum ducum exerceantur. Idem sunt Germani, qui olim: fide & armis ante omnes mortales, ceu Tacitus meus de illis gloriatur. At paucorum vitio, & ignaua ignorantia laudabile pristinum militiæ iter intermissum magis, quàm omissum, vniuersos turpiter commaculat, quæ culpa singulos concernit, à quibus gestorum ratio est seuerissima militari lege reddenda. Imò etiam Laconico arbitrio reposcenda. Huic igitur malo facilè succurritur, schola Martia; cuius miles talis erit, qualem velit esse, qui ducit. Idem est cælum, nobis quod nos ante mille annos, texit: eadem patriæ natura, vis, nascendi, conditio, belli amor: sola studia defunt atq; exercitatio, quæ à ducibus auita principum ducum cura flagitanda. Gregarius miles strenuè suo officio fungetur, modò suū præfecti nõrint: Nam militia est ars, quæ sicut omnes aliæ, vult prius disci quàm exerceri. Disciplinæ magisterio est opus, quod triumpho est fundamentum. Ex quo liquet, expeditam & facilem, si dextrè adhibeatur, esse huic malo medicinam: quæ singulos nõ vniuersos attingit. Verum grauior est morbus totius Germaniæ, quam Christianæ Reipub. Principem solam volo præ alijs bellonibus sustinere, atq; amico sociorum amplexu triumpho lauream

sibi

sibi mancipare, in lucro habentem quicquid ab externis, præcipuè summo Pontifice Romano elemente VIII. (cuius æterna hodiè in Hungariã merita, nemo dignè satis laudabit) pecuniario subsidio adijciatur. Namq; omne perfectũ est vnum: & quæuis magna diuturna bella sunt ab vno vnus nationis Principe confecta, quæ semper duxit agmen, reliquis extra ordinem inter auxiliares pro aciei dispositione constitutis. Quod Imperatoriã Germaniam, sociatis externorũ copijs imitari velim, quo & nomen, & legionaria Aquila Romani Cæsaris vbiq; locorum Turcarum aures atque oculos circumsonet, quemad: & potentissimi hostis cõditio, & diuturnæ laboriosæ militiæ necessitas, & prudens tam antiquitus quàm nouiter experti belli ratio euincit. Vtinam sacerdotalis non esset: quo libidinoso litigio nullum vehementius confundit publicum statum. Sed nolo ex viso jam portu in altum mare cum periculo euagari. vela contraho, & finem cuius mei Mansfeldiani cursus facio. cuius spacio leuiter emenso te lucidissimum auitæ nobilitatis exemplar sollicitus rogo, vt ruditati meę parcas. quod eò iustius mihi petenti concedes, quò magis hæc vt prædixi pyrium puluerem, non oleum Demostenicum, olere animaduertis. Mihi sic vsus est, nihil literarum sine armis tractare: alijs quò minus securè philosophentur, non inuideo.

Hæc Mansfeldiana extorsit admiratio virtutum: quæ cuperem manere in animis hominum, in æternitate temporis, in fama rerum. Et quamuis hæ chartę parũ ad ista faciant, tamen illud apud te effectum iri spero, ne fortissimus ille Princeps velut inglorius atque ignobilis, momentanea obliuione obruatur.

Alij restant annalium libri, in quibus inter alios posteritati narratus & traditus semper superstes erit. Vale, ac hastatam paupertatem meam literariam foue. Ex castris Strygoniensibus Calendis Nouemb. Computo Gregoriano Anno M. D. XCV.

Sequuntur jam duo Epicedia.

MILES GERMANVS, ITALVS, BELGA ET HUNGARICUS apud Mansfeldianum funus acerbè lugent,
voce N. Gabl.

Viator.

Eheu fugaces Carole Carole,
Labuntur anni, & te quoque jam manet,
Commune fatum, æterna vitæ,
Nescius accelerare seclæ?

O quæ misella est conditio Viri,

Et fœminæ, cunctorum hominum quoque:

Iàm nasciturus mors adhæret,

Pallida mors, nece colla prendens.

Esto: feramus cuncta volentibus,

(Culpæ trahunt poenas) animis, DEI,

Immota lex est: sed virorum.

Vni abijisse dies dolebo.

Ah me misellum, ah me nihil omnium,

Quotquot teguntur cœlo: hodiè virum

Vidi triumphantem hoste cæso:

Cras erat omnium in orbe nullus.

Dico virum? sanè genitor dedit

Talem: sed Heros est meritis suis,

Qualem sacris mundus vetustus

Associat genijs Deorum.

Et jam perissi Carole, Carole?

Germaniæ sidus: decus incliti.

Belgi: Columna arui Hungarorum.

Diuitis? ò lachrymæ dolorum.

Salve viator: quæ tua nuncia?

Quò pergis: & vnde est inter hoc tuum:

Ne nuncium quæras? volare

Iussus ad inclyta rura Pragæ,

Miles.

Germanus.

Viator.

MILITIA HVNGARA.

77

Ad Cæsarem mundi Dominum & Patrem,
Castris relictis Strygoniensibus.

Quæso? quid illic est nouarum.

Parcius accipe; vixit ille

Mansfeldius, nec bella geret magis,

Tandem quies lætissima mortuis,

Debetur. Germ. ô infausta rebus,

Sidera pannonicis: quid illo

Maius malo est vir natus ad arma, vir

Nutritus inter castra, Ducum omnium

Primus quod æuum nouit, ille

Occidat? ô lachrymæ dolorum.

Et Principem nunc perpetuus sopor

Mansfeldium alto à sanguine Principem

Factum, vrgeat, quem dextra mundi.

Cæsar ad astra tulit potentem.

Quem multus ornauit pudor, & fides

Integra diuæ iustitiæ soror::

Cui nuda nupsit veritas, quem

Mars genuit, peperere Diuæ.

Sanè ille multis flebilis occidit,

Nulli sed vnquam flebilior, tibi ac

Ciui, colono, & quicquid vsquam est

Pannoniæ: hic dolor est dolorum.

Spes magna erat, cladis fore Turcicæ

Autorem, & omnes orbe repellier,

Ceu prima vicere arma, sed jam

Omnia versa retrò vagantur.

Ad publicos luctus: capite inclito,

Fati via erepto: mihi suggerit

Mens, vltionem Numini esse

Curæ, inimico: ea causa poenæ est.

Miles.

Victor.

Miles Ma-
lus &
VValonũ.

ODiua, certi nescia fœderis
Fortuna? quid tandem tibi vendicas,
Securitatem vel superbos,
Vertere funeribus triumphos?
Iniurioso tu pede prouis
Stantem columnam Martis & Hungaræ
Pacis: Virum Mansfeldium, quo
Non melior fuit orbe: septem.
Linguis, & insigni eloquio potens,
Cui dulce, chara pro patria mori.
Musarum amator, fortis Hector
Teutonicum celebrâre Achillem.
Eheu paterni, vulnera me necunt,
Regni: quis vnquam tristitiæ modus,
Mansfeldium quis reddet ab æthere
Delitias hominum & Deorum?
O tu alter Heros Hunniades: viden?
Te pauper ambit sollicita prece
Ruris colonis: te reposcit
Quicquid habet genus Hungarorum.
Te Turca prædo, te profugi Schythæ
Gens Tartarorum, te Mahometicæ
Regnumque matres barbarorum, &
Purpurei metuunt Tyranni.
Ehem, quid aio: te metuunt: fuit
Fortuna: nuper te metuere, nunc
Morti datum armis gloriatur
Fex hominum pariter dolosa.
Haud illa tanget gloria credulos,
Nec fas tuum hostili petier manu,
Corpus: perirent, quotquot essent
Militum: ab arce DEI hocce malum est.

Hung's

Esto:

Esto : feramus fortiter omnia
 Maiora passi : sospite Cæsare
 Quodcunque durum nil nocebit
 Sunt sua fata Viris potenti.
 Dextra : supersunt corda : nec vnico,
 Quæuis medulla est osse : vouebimus
 Mansfeldium nobis secundum
 Et requiem meritò beatam.

EPITAPHIVM EIVSDEM.
 ab eodem.

Quis ante hîc ? Carlus Mansfeldius inclita proles
 Martis quæ facti gloria ? quære homines.
 Cum Gallo Batauus, cumq̃ue Anglo dices Iberus.
 Germanum noli quærere, Quis memoret?
 Omnia sunt verbis maiora, sed optimus Humus
 Illius ob merita altum meditatur opus.
 Infœlix Hunnus, qui talem perdit Achillem
 Matthiam talem atque Hunniadem reducem.
 Vndiq̃ue defunctum luget gens Christicolarum
 Si causam quæris ? riserat illa prius.
 Strygonij labor, & dextra victrice triumphus,
 Turcas immemores reddidit esse sui.
 Obstupuère Virum : & fato gentem esse Deorum,
 Pensantes, castrum deditione datur.
 Ingreditur Princeps belli virtute MATTHIAS
 Augusta: castrum Cæsaris esse iubet.
 Vis armata inerat verbis dominatur vbique
 Cæsar : ac vt Carlus viueret vltorius,
 Non potuit leges parcarum tollere dixit :
 Prudenter fortes reddito Christe viros.

F I N I S.

17583997 WCO

MITIA A. A. A. A.

MITIA A. A. A. A.

ad codem

© 17583997 WCO

Mitiam A. A. A. A.

Mitiam A. A. A. A.

Mitiam A. A. A. A.

Mitiam A. A. A. A.

Mitiam A. A. A. A.

Mitiam A. A. A. A.

Mitiam A. A. A. A.

Mitiam A. A. A. A.

Mitiam A. A. A. A.

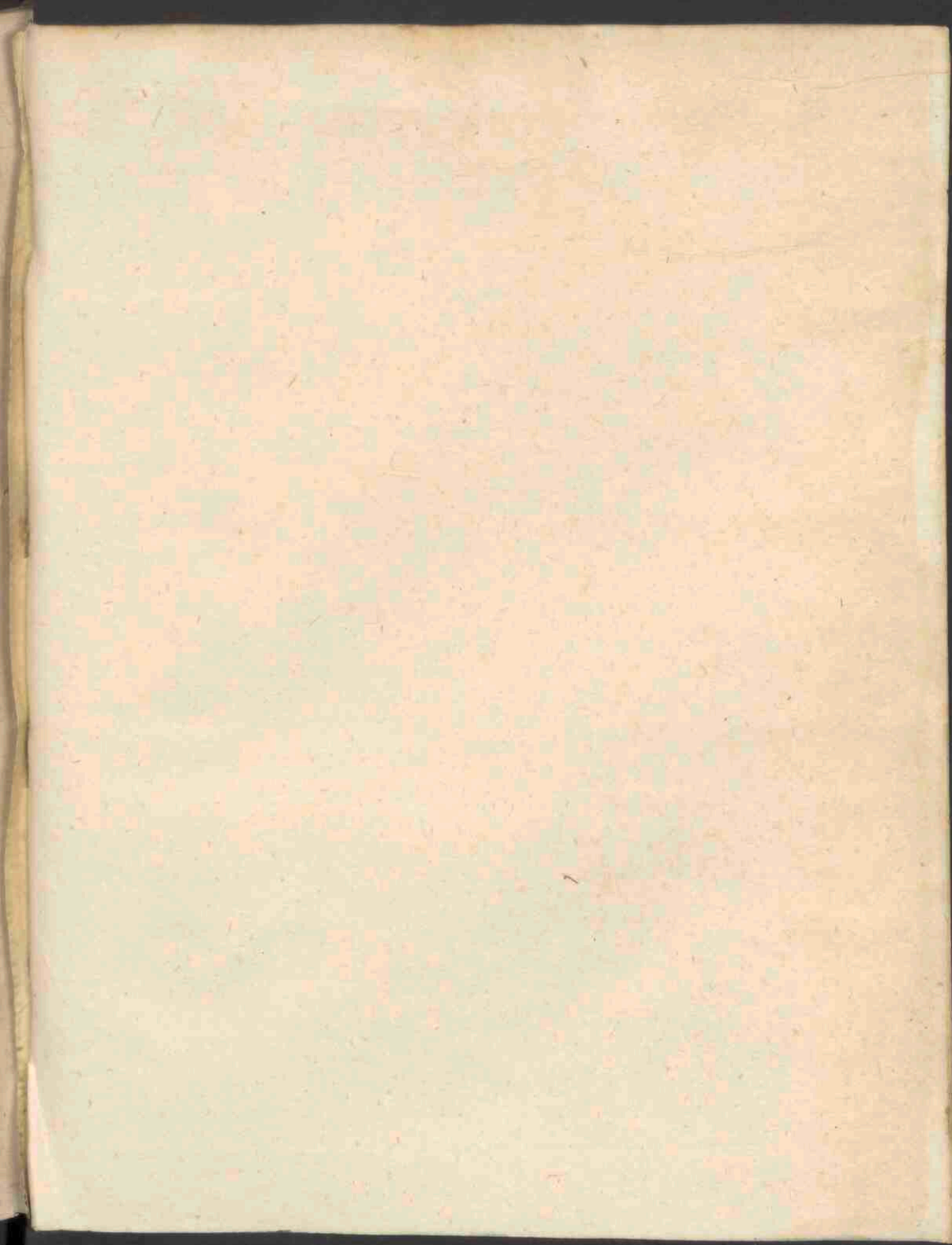
Mitiam A. A. A. A.

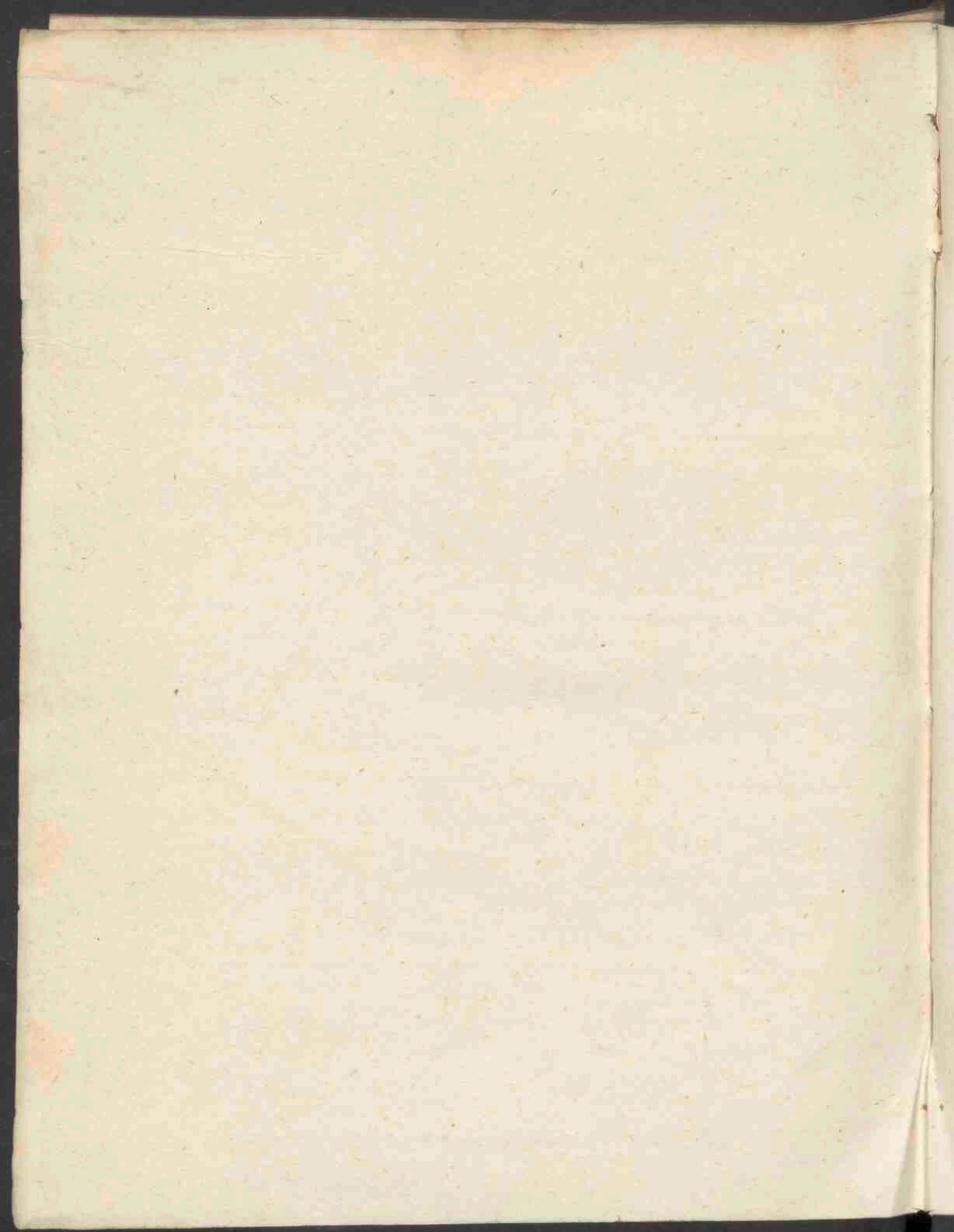
Mitiam A. A. A. A.

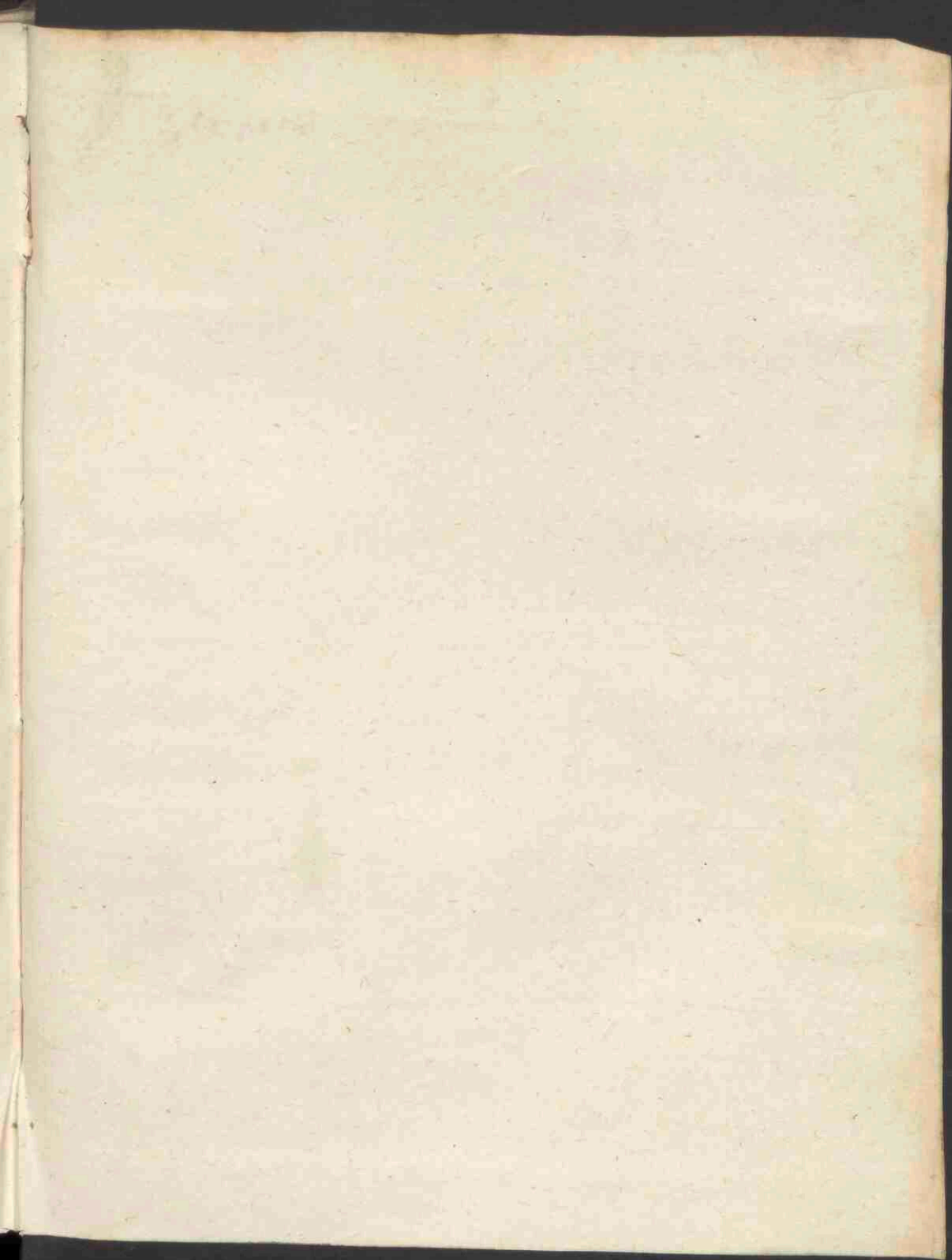
Mitiam A. A. A. A.

Mitiam A. A. A. A.

FINIS

811 hoch v alt pka v chark 118

~~Page 63~~ vrb6

6985-89

